

РОЗДІЛ 5

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА
ДО ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ РОМАНОВИЧІВ**

Події з минулого Галицької та Галицько-Волинської земель (окрім літописного матеріалу) відображені на сторінках численних наративних творів середньовічної Європи, де розвинена культура історіописання існувала завдяки праці освічених священнослужителів, які при монастирських скрипторіях не тільки відновлювали старі роботи, але й проводили власні незалежні наукові пошуки. З утвердженням нових релігійних центрів розширювалася і географія таких студій, що відкривала для Західного світу раніше малознані або й зовсім незнані народи. Записи велися і при дворах правителів численних європейських держав.

Згадки про слов'ян чи не вперше почали з'являтися у хроніках та анналах із IX ст. Причиною такого зацікавлення стала політика Східного Франкського королівства, правителі якого провадили військові кампанії в Прибалтиці та Східній Європі. Щоправда, із поширенням у цих краях християнства з'явилися перші латиномовні рукописи місцевих істориків¹. Спочатку зосередивши увагу на внутрішньому укладі своїх церков та монастирів, ці автори поступово вийшли далеко за межі локального історіописання, залишивши чимало свідчень не тільки про власних правителів, їх володіння та зовнішню політику, але і про суміжні держави, зокрема про Русь. Зважаючи на те, що чи не найближче до східних кордонів західнохристиянських держав розташовані Галицька земля і Волинь, відомостей про них у середньовічних творах збереглося чимало (насамперед ідеться про хронікарську традицію сусідніх держав).

Завдання історика ускладнюється тим, що самої назви Галицько-Волинська держава (так само, як і Київська Русь, Давня Русь, Держава Романовичів тощо) у джерельній спадщині епохи Середньовіччя не знайдемо. Назви ці історіографічні, тобто прийняті в

¹ Breisach E. *Historiography: Ancient, Medieval and Modern*. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2007. P. 109–110.

історичній науці пізнішими дослідниками. Випадки, коли Галицькі володіння прямо позначаються як «Galicia», «Galacia», «Galatha» (аналогічно Володимир, Волинь та Володимирщина – «Lodomeria» чи «Landmar»), трапляються порівняно нечасто. Хроністи та анналісти, як правило, пишуть про ці землі як про Русь («Russia», «Ruscia», «Ruthenia»), тобто територію, заселену русами («rutheni»). Тому інколи складно встановити належність якоїсь згадки до об'єкта дослідницької роботи. Власне, саме означення Галицько-Волинська держава також залишається «кабінетним» витвором*, проте його вживання разом із Галицько-Волинським князівством (як формою організації середньовічної держави), а після 1253 р. і «королівством Русі» чи навіть просто Русі, обґрунтовується загальною потребою у відокремленні політичної спадщини князя Романа Мстиславича, який наприкінці XII ст. об'єднав Галицьку і Володимирську землі. Водночас це утворення сміливо можна характеризувати як давньоукраїнське.

Наступна особливість полягає у тому, що представників династій Романовичів, їх суперників і наступників часто іменували королями. У латиномовних текстах написання «rex Ruscie» без означення конкретної особи, яка володіла таким монаршим статусом, частково ускладнює її ідентифікацію, що, мимоволі, залишає деякі висновки дискусійними.

Серед середньовічних наративів уваги заслуговують аннали (латинською мовою позначаються, переважно, як «annals»), хроніки (рівноцінними є означення «chronica», «chronicae», «chronicon», «chonicum» й, подекуди, навіть «chronicula») та численні історії («historia», або ж «historiae» тощо). Їх авторами були освічені священнослужителі, які при монастирських скрипторіях не тільки відновлювали старі манускрипти, але й проводили власні предметні пошуки. З утвердженням нових релігійних центрів розширювалася і географія подібних студій, що відкривала для тогочасного європейського світу незнані або малознані народи, землі й держави.

Через побутування чималої кількості рукописів латино- та німецькомовних середньовічних історичних робіт можна засвідчити

* Щоправда, ця форма все ж має виправдання в середньовічних актових джерелах: «regnum Galiciae et Lodomeriae» присутнє у титулатурі угорських королів XII ст. і наступних часів.

існування міцних «неписаних законів» у трактуванні тих чи тих «руських» подій. Хроністи та анналісти, не соромлячись, переписували відомості один від одного, тому усталені вказівки на Галицько-Волинську державу та її володарів «кочували» з однієї праці до іншої.

Польські хроніки. Група польських наративних джерел найдовше перебуває в полі зору дослідників історії Галицько-Волинської держави. Подібна зацікавленість пояснюється великою кількістю «руських» сюжетів на сторінках цих пам'яток. Фактично, саме тексти цих хроністів та анналістів деякою мірою заповнюють білі плями у літописному викладі. Щоправда, їх інформативний потенціал залишається використаним не повністю². Польські пам'ятки, з огляду на політичну ангажованість, потребують критичного ставлення, однак цінність їх фактографічних свідчень беззаперечна.

Серед них виділяється «Хроніка або діяння князів чи володарів польських» Галла Аноніма³, яка належить до скарбниці середньовічного історіописання і поруч із працями Нестора Літописця та Козьми Празького висвітлює становлення слов'янської державності на східноєвропейських теренах. Довкола особи невідомого автора, що жив на межі XI–XII ст., до сьогодні точаться дискусії⁴, проте його робота є цінним джерелом з історії Русі, а також для дослідження галицько-волинської минувшини⁵.

² Головко О. Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.). Київ: Академперіодика, 2021. С. 9–11.

³ Szlachtowski J., Koepeke P. *Chronica et Annales Aevi Salici* / ed. G. H. Pertz. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores (MGH. Scriptores)*. Hannoverae, 1851. T. 9. P. 414–478; Galli Anonymi Cronica et gesta ducum sive principum polonorum / ed. A. Bielowski. *Monumenta Poloniae Historica (MGH)*. Lwów, 1864. T. 1. S. 379–484; Galli Anonymi Cronica et gesta ducum sive principum polonorum / ed. C. Maleczyński. *Monumenta Poloniae Historica. (MGH. № 5)*. Nova Series. Cracoviae, 1952. T. 2. 198 p.

⁴ Jasiński T. O pochodzeniu Galla Anonima. Kraków: Avalon, 2008. 131 s.

⁵ Врублевский А. Сведения о Руси, встречающиеся в хронике польского летописца Галла. *Сборник сочинений студентов Университета св. Владимира*. Киев, 1880. Кн. 1. Вып. 1. С. 41–58; Kętrzyński S. Gall Anonim i jego kronika. *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny*. Kraków, 1899. T. 37. S. 40–80; Kętrzyński S. Neklore uwagi o autorze i tekście najdawniejszej kroniki polskiej. *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny*. Kraków, 1910. T. 53. S. 54–69; Kętrzyński S. Na marginesie «genealogii Piastów». *Przegląd Historyczny*. 1930–1931. T. 29.

Важливою є «Хроніка» Вінцентія Кадлубка (бл. 1160–1223)⁶ – одна з найвагоміших польських пам'яток, створених у кінці XII – першій чверті XIII ст. Автором твору вважають магістра В. Кадлубка, впливового клірика при краківському дворі⁷. Розглядаючи взаємовідносини між польськими та руськими князями, хроніст подає значну кількість оригінального матеріалу, однак не позбавленого тенденційних оцінок і суджень⁸. У XV ст. професор Ягелонського університету Ян із Домбрувки (бл. 1410–1472) написав ґрунтовні коментарі до праці В. Кадлубка⁹.

S. 159–209; Maleczyński K. Ze studiów and kroniką Galla Anonima. Rękopis heilsberski. *Roczniki Historyczne*. 1934. R. 10. S. 202–225; Labuda G. Źródła historiograficzne Kroniki Anonima Galla. *Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*. Poznań, 1955. R. 44. S. 21–29; Kürbis B. Dziejopisarstwo polskie do połowy XV wieku (Dążenia poznawcze i poglądy). *Wiadomości historyczne*. Poznań, 1988. R. 21(174). S. 3–17.

⁶ Mistrza Wincentego kronika polska / ed. A. Bielowski. *MPH*. Lwów, 1872. T. 2. P. 193–453; Mistrza Wincentego kronika polska / tłum. K. Abganowicz i B. Kürbis. Wstęp i komentarz B. Kürbis. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974. 210 s.; Mistrz Wincenty (tzw. Kадлубек) / przeł. i oprac. B. Kürbis, indeks sporządziła D. Zydorek. Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, 1992. CXXXII+322 s.; Magistri Vincentii dicti Kадлубек Chronica Polonorum / ed. M. Plezia. *MPH*. NS. Kraków, 1994. T. 11. 212 p.

⁷ Про нього і його працю: Grodecki R. Mistrz Wincenty Kадлубек, biskup krakowski. *Rocznik Krakowski*. 1923. R. 10. S. 32–40; Zwiercan M. Komentarzy i przeróbki Kroniki mistrza Wincentego. *Studia Źródłoznawcze*. 1976. T. 20. S. 106–114.

⁸ Zeisberg H. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. Warszawa: Gebethner i Wolf, 1877. T. 1. S. 89–98; Grodecki R. Mistrz Wincenty Kадлубек... R. 10. S. 30–61; Balzer O. Studium o Kадлубку [Pisma pośmiertnie Oswalda Balzera]. Lwów, 1934. T. 1. XIV+580 s.; Lwów, 1935. T. 2. 430 s.; Plezia M. Tradycja rękopiśmienna Kroniki Kадлубka. *Ars historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski*. Poznań, 1976. S. 377–391; Plezia M. Mistrz Wincenty zwany Kадлубkiem. *Pisarze staropolscy, sylwetki*. 1991. T. 1. S. 102–111; Головко О. Київська Русь на сторінках хроніки В. Кадлубека. *Український історичний журнал*. 1993. № 4–6. С. 27–37; Головко О. Польська держава в останньому двадцятиріччі XI – на початку XII ст. (проблеми політичного розвитку). *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Історичні записки*. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 3. С. 424–432.

⁹ Jan z Dąbrowki. Komentarz do Kroniki Polskiej Mistrza Wincentego zwanego Kадлубkiem / wydał, wstępem i przypisami opatrzył M. Zwiercan przy współpracy A. Z. Kozłowskiej i M. Rzrpieli. *MPH*. NS. Kraków, 2008. T. 14. 320 s. Див.

Важливе значення мають «Хроніка» познанського єпископа Богухвала (†1253)¹⁰ та т. зв. «Хроніка Дзерзви»¹¹, написана приблизно через століття після В. Кадлубка, яка містить цінну інформацію з другої половини XIII ст.¹²

Необхідні фактографічні деталі галицько-польських контактів можна почерпнути з численних польських анналів¹³, зокрема «Календаря краківського»¹⁴ (одна з найстаріших пам'яток краківської капітули, розпочата бл. 1257 р. з ініціативи краківського єпископа Прандоти, яка, окрім власне римського і церковного календарів, містить некрологи насамперед церковних діячів, доведені аж до 1468 р.¹⁵); «Анналів Краківського капітулу»¹⁶, що охоплюють 730–1331 рр. (компіляції з Ісидора Севільського, німецьких анналів, значні фрагменти втрачених *Annales regni Polonorum deperditi* за 865–1266 рр., доповнені до 1271 р., та інші дописані вставки¹⁷);

також: Zwiercan M. Komentarz Jana z Dąbrowki do Kroniki Mistrza Wincen-
tego zwanego Kadłubkiem. *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*. T. 57. 196 s.

¹⁰ Boguchphali Chronicon Poloniae. *MPH*. T. 2. P. 467–600.

¹¹ Kronika Dzierzwy / wydał, wstępem i przypisami opatrzył K. Pawłowski. *MPH*. NS. Kraków, 2013. T. 15. 98 s.

¹² Banaszkiwicz J. Kronika Dzierzwy – problem wykładu dziejów oczyszczonych w XIV wieku. *Studia Źródłoznawcze*. 1977. T. 22. S. 89–95; Banaszkiwicz J. Kultura i świadomość historyczna. *Kultura Polski średniowiecznej XIV–XV w.* / pod red. B. Geremka. Warszawa, 1997. S. 603–627; Skibiński E. Dzierzwa i kronikarz wielkopolski. Powrót problemu. *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne* / pod red. D. Zydorek. Poznań, 2001. S. 225–232; Drelicharz W. Annalistyka Małopolska XIII–XV wieku. Kierunki rozwoju wielkich roczników kompilowanych. Kraków: Avalon, 2003. S. 333–373.

¹³ Див., наприклад: Smolka S. Polnisze Annalen bis zum Anfange des vierzehnten Jahrhunderts. Lemberg: Gubryniewicz & Schmidt, 1873. 146 s.; Smolka S. Kilka przyczynków do krytyki Roczników polskich XII i XIII wieku. *Sprawozdania z czynności Akademii Umiejętności za r. 1895. Posieszenie 18 marca*. Kraków, 1895. S. 5–6; Jasiński K. Najdawniejsze roczniki krakowskie. *Kwartalnik Historyczny*. 1981. T. 88. Nr 2. S. 461–473.

¹⁴ Kalendarz krakowski / ed. A. Bielowski. *MPH*. T. 2. P. 906–941.

¹⁵ Budkowa Z. Wstęp. Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz. *MPH*. NS. Kraków, 1978. T. 5. S. VIII–LXI.

¹⁶ Rocznik kapitulny Krakowski / ed. A. Bielowski. *MPH*. T. 2. P. 779–816; *Annales capituli Cracoviensis et annales cracovienses compilati* / ed.: W. Arndt, R. Röpell. *MGH. Scriptores*. Hannoverae, 1925. T. 19. P. 582–607.

¹⁷ Budkowa Z. Początki polskiego rocznikarstwa. *Studia Źródłoznawcze*. 1958. T. 2. S. 81–96; Jasiński T. Początki polskiej annalistyki. *Nihil superfluum*

скомпільованих у 1280-х роках «Коротких анналів»¹⁸, «Анналів краківських францисканців»¹⁹, «Краківських анналів»²⁰, «Анналів» цистерціанського монастиря у Генріхові (Верхня Сілезія) за 970–1410 рр.²¹, «Познанських анналів»²², де вміщено оригінальні свідчення про події XIV ст., «Верхньосілезьких анналів»²³, «Куявських анналів»²⁴, «Анналів Красінських»²⁵, «Анналів Св. Хреста (Свентокшиських)»²⁶, «Анналів» монастиря у Мехуві²⁷, а також групи малопольських «річників», до якої належать

esse. Studia z dziejów średniowicze ofiarowanie Profesor Jadwidze Krzyżaniakowej. Poznań, 2000. S. 129–146; Jasiński T. Rocznik obcy w Roczniku kapituły krakowskiej. Scriptura custos memoriae. Prace historyczne. Poznań, 2001. S. 217–224.

¹⁸ Rocznik krótki / ed. A. Bielowski. MPH. T. 2. P. 792–815; Annales Cracovienses breves / ed.: W. Arndt, R. Röpell. MGH. Scriptores. T. 19. P. 664–666.

¹⁹ Rocznik franciszkański krakowski / ed. A. Bielowski. MPH. Lwów, 1878. T. 3. P. 46–52.

²⁰ Rocznik krakowski / ed. A. Bielowski. MPH. T. 2. P. 827–852; Annales cracovienses compilati / ed.: R. Röpell, W. Arndt. MGH. Scriptores. T. 19. P. 584–606.

²¹ Rocznik cystersów henrykowskich / ed. A. Bielowski. MPH. T. 3. P. 699–704; Annales Cisterciensium in Heinrichow / ed. W. Arndt. MGH. Scriptores. T. 19. P. 543–546.

²² Annales Posnanienses I / ed. W. Kętrzyński. MPH. Lwów, 1888. T. 5. P. 878–881; Annales Posnanienses / ed. M. Perlbach. MGH. Scriptores. Hannoverae, 1925. T. 29. P. 470. Див. також: Labuda G. Rocznik poznański. *Studia Źródłotawcze*. 1958. T. 2. S. 97–112; Jasiński T. Rocznik poznański. Ze studiów nad annalistyką polską i czeską. *Aetas media, aetas moderna. Studia ofiarowanie profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Warszawa, 2000. S. 664–672.

²³ Rocznik górnośląski / ed. A. Bielowski. MPH. T. 3. P. 714–716.

²⁴ Rocznik kujawski / ed. A. Bielowski. MPH. T. 3. P. 206–212.

²⁵ Rocznik Krasinських / ed. A. Bielowski. MPH. T. 3. P. 128–133.

²⁶ Rocznik świętokrzyski / ed. A. Bielowski. MPH. T. 3. P. 59–86; Annales Sanctae Crucis Polonici / ed.: R. Röpell, W. Arndt. MGH. Scriptores. T. 19. P. 678–687. Див. також: Błaziak M. Uwagi o rycerstwie w Roczniku świętokrzyskim nowym. *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*. Warszawa, 1996. T. 7. S. 201–210; Błaziak M. Rocznik świętokrzyski nowy – rocznikiem mansonarskim czy andegaweńsko-jagiellońskim? *Studia Źródłotawcze*. 2000. T. 37. S. 49–63; Drelicharz W. O nowym wydaniu Rocznika świętokrzyskiego. *Kwartalnik Historyczny*. 1999. T. 106. Nr 2. S. 57–72.

²⁷ Rocznik miechowski / ed. A. Bielowski. MPH. T. 2. P. 882–896; Annales Mechovienses / ed. R. Röpell. MGH. Scriptores. T. 19. P. 668–677. Див. також: Budkowa Z. Rocznik miechowski. *Studia Źródłotawcze. Commentationes*. Warszawa, 1960. T. 5. S. 119–135.

«Аннали Сендзівоја»²⁸, «Аннали Траски»²⁹ та «Малопольські аннали»³⁰. Перераховані пам'ятки мають тривалу історію дослідження³¹, завдяки чому можна простежити час та обставини появи у них свідчень про русько-польські контакти на їх сторінках і оцінити їх достовірність.

Варто звернути увагу на «Великопольську хроніку»³². Складена на зламі XIII–XIV ст., вона є визначною пам'яткою середньовічного історіописання. Автор твору невідомий, однак він, поза всяким сумнівом, походив із церковних кіл. Серед імовірних хроністів дослідники згадують познанських кліриків: єпископа Богухвала та кустоша (опікуна бібліотечних чи архівних збірок) Годислава Башка³³. Можливо, укладачем великої хроніки став гнєзненський

²⁸ Rocznik Sędziwoja / ed. A. Bielowski. MPH. T. 2. P. 871–880; Annales Sandivogii / ed. M. Perlach. MGH. Scriptores. T. 29. P. 424–430. Див. також: Drelicharz W. Wstęp do studium źródłoznawczego «Rocznika Sędziwoja». Studia Historyczne. 1992. T. 35. Z. 3. S. 291–306; Drelicharz W. Treści ideowe «Rocznika Sędziwoja». Kwartalnik Historyczny. 1992. T. 99. Nr 3. S. 49–63; Drelicharz W. Problem tzw. kontynuacji «Rocznika Sędziwoja». Studia Historyczne. 1993. T. 36. Z. 2. S. 141–147.

²⁹ Rocznik Traski / ed. A. Bielowski. MPH. Lwów, 1872. T. 2. P. 828–86; Annales Polonorum / ed.: R. Röpell, W. Arndt. MGH. Scriptores. Hannoverae, 1925. T. 19. P. 612–663. Див. також: Ożóg K. Studium o «Roczniku Traski». Studia Historyczne. 1980. T. 23. Z. 4. S. 517–534.

³⁰ Rocznik Małopolski / ed. A. Bielowski. MPH. MPH. Lwów, 1878. T. 3. P. 140–202. Див. також: Kętrzyński W. O Roczniku Małopolskim. Przyczynek do annalistyki polskiej w XIII i XIV wieku. Roczniki Towarzystwa Naukowego Poznańskiego. 1878. T. 10. S. 203–242.

³¹ Див.: Zeissberg H. Die Polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Leipzig: S. Hirzel, 1873. S. 30–48; Kętrzyński W. O Roczniku Małopolskim... S. 203–237; Dąbrowski J. Dawne dziejopisarstwo polskie (do 1480). Wrocław, 1964. 267 s.; Chojnacki A. Dwie wersje Rocznika miechowskiego oraz jego nieznaną kontynuację (w świetle analizy Miechovii Samuela Nakielskiego). Here-ditas Monasteriorum. 2012. Vol. 1. S. 57–71.

³² Kronika Boguchwała i Godysława Paska / ed. W. A. Maciejowski. MPH. T. 2. P. 467–600; Annales capituli Posnaniensis / ed. M. Perlach. MGH. Scriptores. T. 29. P. 431–469. Див. також: Kętrzyński W. Godysław Pasek. Przewodnik Naukowy i Literacki. 1878. T. 6. S. 461–474; Kętrzyński W. O Kronice Wielkopolskiej. Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny. Seria 2. Kraków, 1896. T. 8(33). S. 1–54; Kürbis B. Dziejopisarstwo wielkopolskie XIII i XIV wieku. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1959. 303 s.

³³ Про них: Karwowski S. Biskupi Poznańscy z drugiej połowy XIII wieku. Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. 1915. T. 43. S. 216–224.

архиепископ Ян із Чарнкова (бл. 1320–1386/87). Перу останнього належить «Хроніка Польщі»³⁴ – важливий історичний твір, написаний між 1370–1384 рр. при монаршому дворі. Покази хроніки, зважаючи на високе суспільне становище її автора, ґрунтуються на матеріалах королівських архівів, давніших польських наративних джерел та особистих спостережень хроніста³⁵.

Аналіз пізніх пам'яток дає змогу лише доповнити вже існуючі уявлення про історію Прикарпатського краю та Волині. Окремі події з галицького минулого можна віднайти в «Каталогах краківських єпископів»³⁶, «Сонмі королів польських»³⁷, «Родоводі польських князів»³⁸ та «Достойних пам'яті діянь»³⁹.

Серед робіт XV ст. варто виокремити визначну «Польську історію» Яна Длугоша (1415–1480)⁴⁰. Хроніст народився у містечку Нова Бжезниця (тепер – Лодзьке воєводство, Польща), початкову освіту здобув у Новому Корчині, після чого впродовж 1428–1431 рр. навчався у Краківському університеті. Тривалий час він працював у кардинала Збігнева Олесницького (1389–1455). Будучи наближеною особою до Казимира IV Ягеллончика (1427–1492), брав участь у численних дипломатичних місіях. Монарх також довірив освіченому й енергійному клірику виховання власних дітей. Паралельно

³⁴ Joannis de Czarnekow. Chronikon Polonorum / ed. J. Szlachetkowski. MPH. T. 2. P. 619–756. Переклад українською: Мицик Ю. Відомості про Україну XIV ст. в хроніці Яна з Чарнкова. *Магістеріум*. 2004. Вип. 17: Історичні студії. С. 92–97.

³⁵ Dąbrowski J. Jean de Czarnekow et sa chronique. *Bulletin International de l'Académie Polonaise de Sciences et de Lettres. D'Histoire et de Philosophie*. Année 1929. Nr 7–10. P. 104–107; Bieniak J. Fragment 1333–1341 w twórczości dziejopisarskiej Janka z Czarnekowa. Cz. 1. *Zapiski Historyczne*. 1983. T. 48. Z. 3. S. 5–30; Bieniak J. Fragment 1333–1341 w twórczości dziejopisarskiej Janka z Czarnekowa. Cz. 2. *Zapiski Historyczne*. 1984. T. 49. Z. 1. S. 5–30; Derwich M. Janko z Czarnekowa a Kronika wielkopolska. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia*. Wrocław, 1985. Z. 50. S. 127–162.

³⁶ Katalogi biskupów krakowskich / ed. W. Kętrzyński. MPH. T. 3. S. 328–376. Див. також: Labuda G. O katalogach biskupów przed Długoszem. *Studia Źródłoznawcze*. 1983. T. 27. S. 83–96.

³⁷ Poczet Królów Polskich / ed. A. Bielowski. MPH. T. 3. P. 290–296.

³⁸ Rodowód książąt polskich / ed. A. Bielowski. MPH. T. 3. P. 281–284.

³⁹ Zdarzenia godne pamięci / ed. A. Lorkiewicz. MPH. T. 3. P. 299–313.

⁴⁰ Długosz Jan. *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Warszawa, 1961–1978. T. 1–5.

з 1455 р. тривало написання величезного за обсягом твору, в укладенні тексту якого автору допомагали його помічники-секретарі, адже упорядкувати величезний обсяг інформації одній людині було б не під силу. Ян Длугош для опису подій давніших часів скористався переважно польськими джерелами⁴¹. На думку дослідників, серед масиву рукописів знайшлося місце й для втрачених руських літописів, походження і час написання яких є питаннями малодослідженими⁴². Повідомлення «Хроніки» мають деяку хронологічну та фактографічну плутанину⁴³, проте заслуговують детальної

⁴¹ Zeissberg H. Die Polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. S. 291–293, 298–307; Perzanowska A. Wiadomości źródłowe o życiu i działalności Jana Długosza. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne*. 1980. Nr 561. Z. 65. S. 293–365; Gawlas S. Astrolog przyjacielem historyka? *Diariusz Zbigniewa Oleśnickiego w genezie Roczników Jana Długosza. Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Giejsztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*. Warszawa, 1991. S. 455–469; Dymmel P. Uwagi nad historią tekstu w autografie Annales Jana Długosza. *Venerabiles nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Bieniakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*. Toruń, 1997. S. 467–476; Kowalczyk M. Pisarze Annales Jana Długosza. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*. 1999. T. 49. S. 103–110.

⁴² Перфецький Е. Перемишльський літописний кодекс першої редакції в складі хроніки Яна Длугоша. *Записки Наукового товариства імені Шевченка (Записки НТШ)*. 1927. Т. 147. С. 6–7, 16–26, 47–51.

⁴³ Грушевський М. Історія України-Руси. 2-ге вид. Львів, 1905. Т. 3. С. 506, 509–510, 521–522; Semkowicz A. Krytyczny rozbiór Dziejów Polskich Jana Długosza (do roku 1384). Kraków, 1887. 406 s.; Semkowicz-Zarembina W. Autograf Długosza i jego warstat w nowej edycji «Annales». *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne*. 1980. Nr 561. Z. 65. S. 269–280; Nowodworski N. Rękopis Jana Długosza czy rękopis lubiński? (Problem proveniencji rękopisu nr 3002 Biblioteki Narodowej w Warszawie. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. 1959. T. 1. Z. 1. S. 60–72; Генсьорський А. І. Помилкова інтерпретація Длугошем деяких місць Галицько-Волинського літопису. *Дослідження і матеріали з української мови*. 1960. Вип. 3. С. 16–26; Dąbrowski D. Czy Jana Długosz pisał siódmą księgę «Annalium» korzystał z Kroniki halicko-wołyńskiej lub źródła jej pokrewnego? *Ruthenica*. 2004. T. 3. С. 150–185; Dąbrowski D. Koronacja Daniela Romanowicza w relacjach Jana Długosza i jego szesnastowiecznych polskich kontynuatorów. *Дорогощинь 1253*. Івано-Франківськ, 2008. С. 64–75; Wyrozumski J. 55 lat pracy and krytyczną reedycją dziejów Polski Jana Długosza. *Nauka*. 2006. Nr 3. S. 153–166; Войтович Л. «Подвійна» коронація Данила Романовича: загадка легенди чи

уваги, адже свідчення, що їх можна почерпнути з твору визначного польського середньовічного автора, почасти не дублюються в інших доступних джерелах.

Наступні польські хроністи та історики (Мацей Меховський (1457–1523); Мартин Бельський (1495–1575); Ян Гербурт (1508–1578); Мартин Кромер (1512–1589); Йоахім Бельський (1540–1599); Станіслав Сарніцький (1532–1597); Олександр Гваньїні (1534/1538–1614); Бартош Папроцький (1543–1614); Шимон Старовольський (1585–1650)), висвітлюючи події XI–XIV ст., переважно компілювали з Яна Длугоша або Вінцентія Кадлубка. Винятком є хіба що Мацей Стрийковський (бл. 1547–1582), який використовував різноманітні джерела, частина яких не збереглася⁴⁴. Власне, ця втрачена частина першоджерел – малодосліджена.

Для дослідження історії Галицько-Волинської держави досить важливе значення мають агіографічні джерела, зокрема «Життя» св. Кінги та св. Саломеї, королеви галицької. Польські агіографічні джерела досліджуються давно⁴⁵. Саломея (1211/1212–1268), дочка краківського князя Лешка Білого, дружина галицького короля Калмана у 1214–1241 рр., а по його загибелі настоятелька монастиря кларисок під Завихвостом, була канонізована у 1672 р.⁴⁶. Її «Життя», написане францісканцем Станіславом⁴⁷, містить цікаві, хоча місцями дискусійні, матеріали, походження яких ще не з'ясовано до кінця, зрештою як і біограми Саломеї та Калмана⁴⁸.

реальний факт. *Княжа доба: історія і культура*. Львів, 2015. Вип. 9: Король Данило Романович. С. 133–142.

⁴⁴ Див.: Стрийковський М. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси / пер.: Р. Івасів, І. Козовик, Р. Паранько, В. Пепа. Львів: Видавництво НТШ, 2011. 1074 с.

⁴⁵ Див.: Plezia M. Drogi rozwojowe hagiografii średniowiecznej w Polsce. Skróty większej całości. *Nurt religijny w literaturze polskiego średniowiecza i renesansu* / pod red. S. Nieznanowskiego i J. Pelca. Lublin, 1994. S. 11–41.

⁴⁶ Kanior M. Proces beatyfikacyjny bł. Salomei. *Z przeszłości Krakowa* / pod. red. J. M. Małeczyńskiego. Warszawa; Kraków, 1989. S. 69–94.

⁴⁷ Vita Sanctae Salomeae reginae Haliciensis autore Stanislao Franciscano. *MPH*. Lwów, 1884. T. 4. P. 770–806; Kętrzyński W. Dodatek do Vita Sanctae Salomeae reginae Haliciensis autore Stanislao Franciscano. *MPH*. Lwów, 1888. T. 5. P. 1014–1017.

⁴⁸ Ulanowski B. Szkice krytyczne z wieku XIII. Cz. 2. Kilka słów o Żywocie św. Salomei królowej halickiej. *Rozprawy i sprawozdania z Posiedzeń Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny*. Kraków, 1887. T. 20. S. 91–104.

Кунегунда (Кінга) (1234–1292), дочка угорського короля Бели IV і дружина краківського князя Болеслава Сором'язливого, була в дружніх контактах із своєю сестрою Констанцією і її чоловіком князем Левом Даниловичем. Її «Житіє»⁴⁹, написане невдовзі після смерті, також залишається цінним, хоча й дискусійним, джерелом з історії другої половини XIII ст.⁵⁰

Угорські хроніки. Події з історії Галицької землі відобразилися на сторінках угорських хронік, зокрема політичні події періоду панування династій Ростиславичів і Романовичів, боротьба за Галицько-Волинську спадщину першої половини XIII і середини – другої половини XIV ст.⁵¹

На зламі XII–XIII ст. Анонім (анонімний нотаріус короля Бели III) склав «Gesta Hungarorum» («Діяння гунів»)⁵² – об'ємна робота, що найповніше описує історію угорців від часу їх переходу через Карпати та опанування Паннонської рівнини. Поруч із перенесенням на пергамент долі власного народу, невідомий автор згадав в оповіді важливі факти з давнього минулого Прикарпатської землі. Це складне і дискусійне джерело, місцями ближче до

⁴⁹ Vita sanctae Kyngae ducisse Cracoviensis / ed. W. Kętrzyński. MPH. Lwów, 1884. T. 4. P. 662–744.

⁵⁰ Witkowska M. H. Vita et miracula sanctae Kyngae ducisse Cracoviensis jako źródło hagiograficzne. *Roczniki Humanistyczne*. 1961. T. 10. Z. 2. S. 41–166; Witkowska M. H. Zagadnienie mentalności religijnej w świetle «Miracula» z XIII/XIV wieku. *Kościół w Polsce* / pod red. J. Kłoczowskiego. Kraków, 1966. T. 1: Średniowiecze. S. 585–630; Войтович Л. Де була столиця Лева Даниловича? (Джерелознавчий аспект проблеми). *До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя*. Київ; Львів, 2004. Т. 1. С. 712–720; Войтович Л. Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть. Львів, 2015. С. 210–215, 338–344.

⁵¹ Волощук М. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції / відп. ред. Л. В. Войтович. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014. С. 63–67.

⁵² *Gesta Hungarorum* / ed. I. Szentpétery. *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Budapest, 1937. Vol. 1. P. 13–117. Переклад українською: *Gesta Hungarorum*: літопис Анонімуса про діяння угорців під час пошуків і віднайдення Батьківщини / пер. з лат. та угор. К. Найпавера. Ужгород: Карпати, 2005. 124 с.; польський переклад: *Anonimowego notariusza króla Béli Gesta Hungarorum* / tłumacz. A. Kułbicka, K. Paulowski, G. Wodzinowska-Taklińska; wstęp i przypisy R. Grzesik. Kraków, 2006. 198 s.

лицарського роману, ніж до хронік та анналів, дослідження якого продовжується⁵³.

Але окрім цієї праці, у складі зведеної хроніки XIV ст. (Марка Кальті) «Gesta Ungarorum» («Діяння угрів»), збереглися частини, які написав у другій половині XI ст.⁵⁴, можливо, нотар короля Андрія I єпископ Міклош. Там само містяться продовження, складені при дворі короля Калмана Книжника (XII ст.); частина праці, яку написав у 1270–1272 рр. магістр Акош, придворний капелан короля Бели IV, кустос у Секешфегерварі і пробст у Буді; частина хроніки невідомого францісканця (Яноша?) з XIV ст. та інші фрагменти. Значна дискусія точиться навколо праці Шимона Кезаї (кінець XIII ст.), клірика короля Ласло IV⁵⁵. Трохи пізніше була укладена «Пожонська хроніка»⁵⁶, яка загалом доведена до 1330 р. Відомостей про хроніста не збереглося, дослідники припускають лише, що він був наближений до впливової угорської родини Чаків. Джерело дійшло до нашого часу у списку XV–XVI ст., віднайдені у Пожоні (тепер – Братислава, Словаччина) – звідси, власне, походить його назва⁵⁷.

Всі ці фрагменти у 1358 р. звів у одну велику хроніку, доведених до 1330 р., Марк Кальті, капелан короля Людовика (Лайоша) Анжуйського. Ця хроніка збереглася у 5 копіях, найстарша з яких 1370 р., ілюмінована 136 мініатюрами Міклоша Медьеші⁵⁸, була

⁵³ Thoroczkay G. Írások az Árpád-korról. Történeti és historiográfiai tanulmányok. Budapest: L'harmattan Kiadó, 2009. 245. old.

⁵⁴ *Gesta Ungarorum* / ed. I. Szentpétery. *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Budapest, 1937. Vol. 1. P. 284–364.

⁵⁵ Simoni de Keza. *Gesta Hungarorum. Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Budapest, 1937. Vol. 1. P. 141–194; Безсумнівний текст Шимона Кезаї за 1272–1280 рр. Щодо решти тексту дослідники вагаються між ним та магістром Акошем (див.: Шущарин В. П. Культура XI–XV вв. *История Венгрии*. Москва: Наука, 1971. Т. 1. С. 284–285).

⁵⁶ *Chronicon Posoniense* / ed. M. Florianus. *Historiae Hungariae fontes doctestici*. Budapestini, 1885. Vol. 4. P. 1–44.

⁵⁷ Macartney C. A. *The medieval Hungarian historians: A critical and analytical guide*. Cambridge: Cambridge University Press, 1953. P. 142–143.

⁵⁸ Факсимільний друк цієї копії і мініатюр: *Képes Krónika*. Hasonmás kiadás. Ed. 2. Budapest: Nemzeti Kincseinkért Egyesület, 1987. 156 p.

подарована у 1374 р. французькому королю Карлу V⁵⁹. Цьому зведенню присвячена численна література⁶⁰. Ще одна ілюмінована копія 1456 р., створена на замовлення сербського князя на угорській службі Юрія Бранковича, потрапила у Віденську бібліотеку і отримала назву «Віденська хроніка»⁶¹.

Інший наратив, «Угорсько-польська хроніка»⁶², скомпільований з угорських та польських першоджерел і охоплює період від часів Аттіли до смерті короля Ласло I (1040–1095), канонізованого у 1192 р. Час створення хроніки достовірно невідомий – дослідники визначають цю подію широким діапазоном – від XI до XIV ст.⁶³. Зазначу, що найкраще обгрунтовано є версія фахівців, згідно з якою джерело написано наприкінці 1220-х років у Спіші (тепер – на території Словаччини) та Славонії (сучасній Хорватії) при дворі колишнього галицького короля Калмана. Зокрема, кілька тенденційних фрагментів, закладених у тексті, повинні довести законність урядування угорського двору на теренах Галицької землі і відображають реалії XIII ст., коли йшла відчайдушна боротьба за спадщину князя Романа Мстиславича⁶⁴.

Одне з найінформативніших повідомлень про прихід монголів у Європу в 1240-х роках залишив магістр Рогерій (бл. 1205–1266) на

⁵⁹ Усі копії Хроніки Марка Кальті (Ілюстрованої хроніки) описані: Domanovszky S. *Chronici Hungarici Compositio saeculi 14. Praefatio. Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Budapest, 1937. Vol. 1. P. 231–233.

⁶⁰ Dąbrowski J. Z węgierskiej literatury historycznej. *Kwartalnik historyczny*. Warszawa, 1924. T. 38. Z. 3. S. 343–350; Domanovszky S. *Chronici Hungarici Compositio saeculi 14. Praefatio*. P. 219–231.

⁶¹ Bilderchronik. Chronikon pictum. Chronica de Gestis Hungarorum. Wiener Bilderchronik / hrsg. von D. Dercsényi. Bd. 2. Hanau: Verlag Werner Dausien, 1968. 140 p.

⁶² Останні критичні видання пам'ятки: Grzesik R. *Kronika węgiersko-polska: Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*. Poznań: Wydawnictwo. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1999. 244 s.; Homza M. *Uhorsko-polska kronika. Nedoceneny prameň k dejinám strednej Europy*. Bratislava: Libri Historiae, Post scriptum, 2009. 223 s.

⁶³ Kaindl R. Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen III. und IV. *Archiv für österreichische Geschichte*. Wien, 1895. Bd. 82. S. 587–596.

⁶⁴ Grzesik R. Książę węgierski żonaty z córką Mśisława halickiego. Przyczynek do problemu czasu i miejsca powstania Kroniki węgiersko-polskiej. *Kwartalnik Historyczny*. 1995. T. 102. Z. 3–4. S. 23–35; Grzesik R. Nowe wydanie Kroniki węgiersko-polskiej. *Studia Źródłoznawcze*. Warszawa, 2012. T. 50. S. 101.

сторінках «Сумної пісні про розорення Угорського королівства татарами»⁶⁵. Окрім яскравого та ґрунтовного опису руйнувань, завданих ординцями, автор подав чимало інформації про сусідні руські володіння.

За часів перебування хорватських земель у складі Угорського королівства з'явилася також «Історія архієпископів Салони і Спліта»⁶⁶, автором якої став архидиякон Тома (1200/01–1268). Магістр правничих наук, випускник Болонського університету, він активно боровся проти проугорської міської партії, очолював дипломатичні місії до італійських володарів, був довіреною особою римського папи Олександра IV (1199–1265)⁶⁷. У своїй роботі, окрім опису історії балканських земель XII–XIII ст., він згадав також віддалені події, серед них – участь руських військ у битві на р. Калка.

У 1473 р. Андрій Хесс надрукував у Будемі копію «Хроніки» Марка Кальті, доповнену хроніками естергомського клірика Яноша Кетї за 1333–1343 рр. (ця частина зведення отримала назву «Будайська хроніка»⁶⁸) та Яноша Кюкюлеї за 1342–1382 рр. У 1479 р. була створена «Дубницька хроніка»⁶⁹, перші 5 частин якої є копіями «Хроніки» Марка Кальті, наступні 20 – «Будайської хроніки», а далі – решту видання Андрія Хесса, із вставкою за 1345–1355 рр. тексту Яноша Кетї, що не має аналогів в інших рукописах⁷⁰. Янош Туроці (бл. 1435–1488/1489), нотарій королівського суду, створив зведення з угорської історії до 1386 р., доповнивши його власним текстом про події 1386–1487 рр.⁷¹ Це найповніше

⁶⁵ Rogerii carmen miserabile super destructione regni Hungariae per Tartaros facta / ed. L. de Heinemann. *MGH. Scriptores*. Hannoverae et Lipsiae, 1892. T. 29. P. 547–567.

⁶⁶ Ex Tomae Historia pontificum Salonitanorum et Spalatinorum / ed. L. de Heinemann. *MGH. Scriptores*. T. 29. P. 570–598.

⁶⁷ Докладніше: Matijević Sokol M. Archdeacon Thomas of Split (1200–1268) – a source of early Croatian history. *Review of Croatian History*. 2007. Vol. 1. P. 252, 254–259.

⁶⁸ Chronicon Budense / ed. I. Podhradczky. Buda: Typis Ioannis Gyurián & Martini Bagó, 1838. 130 p.

⁶⁹ Chronicon Dubnicense / ed. M. Florianus. *Historiae Hungaricae fontes domestici*. Lipsiae, 1884. Vol. 3. P. 1–207; Kronika uhorských králův zvaná Dubnická / ed. J. Sopko; rec. R. Marsina. Trnava; Banská Bystrica: Rak, 2004. 240 s.

⁷⁰ Lupaș I. Chronicon Dubnicense despre Ștefan cel Mare. *Academia Română. Memoriile secțiunii istorice. Seria 3*. București, 1929. T. 10. P. 341–353.

⁷¹ Thuróczy J. A magyarok krónikája / Fordította, írta, jegyzeketek J. Horváth, I. Boronkai. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1978. 564 old.

угорське зведення, яке до 1386 р. повністю базується на текстах попередників⁷².

«Хроніка гунів» Генріха з Мюгельна (бл. 1319–бл.1371)⁷³ – німецькомовний твір, присвячений історії Угорщини від найдавніших часів до середини XIV ст. Про автора відомо, що він отримав блискучу освіту, адже в різний час займав високі посади при чеському, угорському й австрійському дворах, присвячуючи кожному своєму покровителю спеціально складені панегірики⁷⁴. До важливих моментів його історичного наративу належить згадка, вміщена під 1235 р., що демонструє участь князя Данила Романовича в інтронізації монарха Бели IV.

Загалом, в угорських пізньосередньовічних працях відгуків про середньовічні Галицьку землю і Волинь небагато. Чимало з цих творів укладені під впливом ренесансних тенденцій, що стали особливо відчутними за часів правління короля Матяша Гуняді (Матяша Корвіна, 1443–1490). На думку дослідників, єпископ і канцлер Янош Вітез (бл. 1408–1472) прищепив правителю, своєму вихованцю, смак до тогочасної європейської культури. Започаткована просвітницька справа існувала далі – король Матяш Корвін опікувався книгозбірнею, оточував себе визначними діячами XV ст. Відомо, що при його дворі жили іноземні науковці, зокрема італійці, які належали до невеликого кола угорських гуманістів. Після шлюбу Матяша Корвіна та Беатріче Неаполітанської (1457–1508) розповсюдилися й зовнішні риси італійської моди. Інші нобілі не могли засуджувати ексцентричні звички свого правителя та його дружини відкрито, адже за це б їх покарали, проте вони не приховували своєї зневаги до придворних інтелектуалів⁷⁵. За таких обставин в Угорщині з'явився Антоніо Бонфіні (1434–1503). Він приїхав у 1486 р., шукав посаду при дворі королеви Беатріче і отримав доручення написати історію Угорського королівства. Його твір «*Rerum Ungaricarum*

⁷² Kaindl R. Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen IX., X., XI. und XII. *Archiv für österreichische Geschichte*. Wien, 1900. Bd. 88. S. 455–462.

⁷³ Heinrichs von Mügeln Chronik der Hunnen / hrsg. M. G. Kovachich. *Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke*. Ofen, 1805. Bd. 1. S. 1–96.

⁷⁴ Kibelka J. Heinrich von Mügeln. *Neuen Deutschen Biographie*. Berlin, 1969. Bd. 8. S. 417.

⁷⁵ Pál E. The Realm of St. Stephan: a History of Medieval Hungary. P. 318–322.

Decades Quattuor et Dimidia»⁷⁶, укладений упродовж 1487–1496 рр., був остаточно завершений лише після смерті покровителя й опублікований значно пізніше – у Базелі в 1543 р. Праця А. Бонфіні – це збірка угорських та зарубіжних джерел, прикрашена гуманістичною риторикою. Водночас вона досить цінна щодо опису «руських сюжетів», взаємодії угорських королів із руськими князями.

Отже, матеріали, наведені угорськими хроністами, є цінним підґрунтям для вивчення історії Галицької землі і Волині від найдавніших часів до XIV ст. Хоч основне коло аналізованих наративних пам'яток має пізнє походження, їх важливість надзвичайна, адже вони є ключем до дослідження русько-угорських контактів.

Чеські хроніки. Чимало можна почерпнути з чеських середньовічних наративів. Засновником богемського історіописання справедливо вважають Козьму Празького (бл. 1045–1125)⁷⁷. Його твір «*Chronica Bohemorum*»⁷⁸ є цінним джерелом з історії чеських та сусідніх із нею земель у період від найдавніших часів і до 1125 р., у якому містяться згадки про прикарпатські терени, які, зокрема, стосуються початків функціонування перемишльського єпископства⁷⁹. На сьогодні відомо про існування 15 списків хроніки, які доповнені пізнішими авторами, відомими у науковій літературі як «продовжувачі Козьми Празького»⁸⁰. Окремі з цих рукописів доведені включно до XIII ст.⁸¹ – ці пам'ятки важливі для вивчення як тогочасної політичної історії Центрально-Східної Європи загалом, так

⁷⁶ Antonio Bonfini. *Historia Pannonica: sive Hungaricarum Rerum decades IV et dimidia Libris XLV. Coloniae Agrippinae [Köln]: Sumptibus Haeredum Johannis Widfnfeldt et Godefridi de Berges, 1690.*

⁷⁷ Berend N. *Historical Writing in Central Europe (Bohemia, Hungary, Poland). The Oxford History of Historical Writing* / ed. by S. Foot, C. F. Robinson. Oxford, 2012. Vol. 2: 400–1400. P. 313–314, 316.

⁷⁸ Cosmae Pragensis. *Chronica Boemorum* / herausgegeben B. Bretholz. *MGH. Scriptores rerum Germanicarum. Nove series.* Berolini, 1923. T. 2. 300 p.

⁷⁹ Огляд думок із цієї дискусійної проблеми див.: Паславський І. До питання про початки єпископства в Перемишлі. *Записки НТШ.* Львів, 2012. Т. 264: Праці Історико-філософської секції. С. 129–137.

⁸⁰ Лаптева Л. П. Хроника Козьмы Пражского и ее использование в чешской историографии позднего средневековья. *Средневековый город.* 2007. Вып. 17. С. 131, 133.

⁸¹ *Annalium Pragensium 1196–1278* / ed. R. Köpke. *MGH. Scriptores.* T. 9. P. 169–181; *Annales Otakariani 1254–1278* / ed. R. Köpke. *MGH. Scriptores.* T. 9. P. 181–194.

і для минулого Галицько-Волинської держави зокрема. Наступні чеські хроністи ґрунтувалися, як правило, на вже існуючій традиції.

Із робіт XIV ст. варто виокремити «Збраславську хроніку»⁸², яка спочатку містила свідчення про локальні події, пов'язані з заснуванням та функціонуванням Збраславського монастиря (тепер – Збраславський палац у Празі). Перший автор твору, абат Оттон (†1314), значну увагу приділив прославлянню історії династії Пшемислідів, особливо королю Вацлаву II (1271–1305), засновнику монастиря. Текст було змінено та розширено настоятелем Петром Житавським (1260/70–1338/39)⁸³, який додав чимало інформації про зовнішньополітичні контакти чеських монархів із сусідніми володарями наприкінці XIII ст.

Останнє питання висвітлено також в «Анналах» Інджіха з Геймбурґу⁸⁴, твір якого, що зберігся у списку XVI ст.⁸⁵, цінний автентичною оповіддю свого творця – безпосереднього очевидця подій. «Хроніка»⁸⁶ Францішка Празького – вагоме джерело з історії чеських земель XIV ст. Священнослужитель Францішек (роки життя невідомі) вважається першим хронографом епохи Карла IV Люксембурзького (1316–1378). У його творі є низка оригінальних відомостей, особливо важливих для дослідження боротьби за спадщину Романовичів після 1340 р. Невдоволений його роботою, чеський король закликав виправити і доповнити його працю каноніка Празького капітулу Бенеша Крабіце (†1375), до «Хроніки»⁸⁷ якого також увійшли сюжети про боротьбу за Галицьку землю.

Інформативною є «Хроніка»⁸⁸ Пршибиха Пулкава з Раденіна (†1380), створена на підставі давніших текстів. Вона розпочинається біблійною оповіддю про падіння Вавилонської вежі і обривається на статті за 1330 р. Під час складання твору автор скористався

⁸² Petra Žitavského kronika zbraslavská / ed. J. Emler. *Fontes Rerum Boemicarum* (FRB). Praha, 1884. T. 4. P. 3–337.

⁸³ Berend N. Historical Writing in Central Europe. P. 317–318.

⁸⁴ Letopis Jindřicha Heimburskego / ed. J. Emler. *FRB*. Praha, 1882. T. 3. P. 306–321.

⁸⁵ Autenrieth J. Eine zweite Überlieferung der Cronica Boemorum Heinrichs von Heimburg. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*. 1970. Bd. 26. S. 541.

⁸⁶ Kronika Františka Pražského / ed. J. Emler. *FRB*. T. 4. P. 347–456.

⁸⁷ Kronika Beneše z Weitmile / ed. J. Emler. *FRB*. T. 4. P. 459–548.

⁸⁸ Kronika Pulkavova / ed. J. Emler. *FRB*. Praha, 1893. T. 5. P. 1–326.

малодоступними до того часу матеріалами королівських архівів. Серед інших пам'яток варто відзначити «Хроніку»⁸⁹ Яна Неплаха (1322–1371). Незважаючи на наявну плутанину та хаотичність записів, у цій праці наведено декілька важливих свідчень про Русь і руських правителів на початку XIV ст.

Таким чином, хоч середньовічне королівство Богемії і маркграфства Моравії не мало спільних кордонів із Галицьким князівством, тамтешні хроністи й анналісти були добре інформовані про події у руській землі. Почасти це пояснюється сталими торгівельними зв'язками, а також активною дипломатичної політикою володарів Прикарпаття.

Німецькі хроніки. Так, німецькі аннали та хроніки численні і різноманітні, враховуючи число політичних одиниць у складі Священної Римської імперії германської нації. Окрім того, ця група джерел перспективна в аспекті подальшої наукової роботи, адже мало використовувалася дослідниками з історії Русі загалом та Галицько-Волинських земель зокрема⁹⁰.

Короткий «Опис міст і земель на північ від Дунаю», або «Баварський географ»⁹¹ – важлива пам'ятка IX ст., де відображені відомості про переважно слов'янські племена та кількість їх поселень-градів. Чимало етнічних назв спотворено анонімним автором, навколо

⁸⁹ Kronika Neplachova / ed. J. Emler. FRB. T. 3. P. 451–484.

⁹⁰ Войтович Л. Латинські джерела XIII–XIV століть про Галицько-Волинське князівство. *Українське джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни на порозі XXI ст.* Львів, 2013. С. 176–181; Войтович Л. Нові (невикористані) джерела до історії Галицько-Волинського князівства та біографії князя Лева Даниловича. *Вісник НТШ.* 2013. Ч. 49. С. 24–27; Войтович Л. Невикористані інформаційні можливості джерел для дослідження генеалогії Юриковичів на прикладі біографії Лева Даниловича. *Генеалогія: зб. наук. праць.* Київ, 2016. Вип. 2: Генеалогія соціальних, локальних та етнічних груп України: джерела, методи дослідження, зв'язок із соціальною історією. С. 7–18.

⁹¹ Zakrzewski S. Opis grodów i terytoriów z północnej strony Dunaju czyli t. zw. Geograf bawarski. Lwów, 1917. S. 4; Horák B., Trávníček D. Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii (t. zv. Bavorský geograf). *Rozprawy Československé akademie věd. Rada společenských věd.* 1956. T. 66. Z. 2. S. 7–9; Hellmann M. Karl und die slawische Welt zwischen Ostsee und Böhmerwald. *Karl der Grosse, Lebenswerk und Nachleben* / hrsg. W. Braunsfels. Düsseldorf, 1965. Bd. 1. S. 712–713.

деяких із них тривають дискусії⁹², проте цінність манускрипту – приписки на двох аркушах до трактату Боеція – для вивчення стародавнього Прикарпаття беззаперечна.

Оригінальні сюжети русько-польських політичних відносин першої третини XII ст. представлені в творі монаха Герборта «Бесіда про Житіє Оттона, Бамберзького єпископа»⁹³: описуючи географію Помор'я, автор звертає увагу своїх читачів на те, як підступно взяв у полон перемишльського князя Володаря Ростиславича Петро Властович. Окремі епізоди з політичного життя Галицької землі можна дослідити на підставі: «Діянь» короля Фрідріха I Барбаросси (1123–1190)⁹⁴; «Кельнської королівської хроніки», створеної кількома авторами XIII ст.⁹⁵; «Саксонської всесвітньої хроніки»⁹⁶; «Всесвітньої історії» Зігфрида з Балгаузена⁹⁷;

⁹² Див.: Войтович Л. «Баварський географ»: проблеми локалізації слов'янських племен. *Проблеми слов'янознавства*. 2008. Вип. 57. С. 42–62; Войтович Л. «Баварський Географ»: спроба етнолокалізації населення Центрально-Східної Європи в IX столітті. *Український історичний журнал*. 2009. № 5. С. 12–34; Vojtovyč L. Chrouati et altera Chrowati. *Ukrajinski Karpati: etnogeneza–arheologija–etnologija* / priredio J. Paščenko. Zagreb, 2014. S. 207–254 (містить повну бібліографію проблеми).

⁹³ Herbordi *Dialogus de vita Ottonis episcopi Babenbergensis* / ed. R. A. Köpke. *MGH. Scriptores rerum Germanicarum*. Hannoverae, 1868. T. 33. XVI+166 p.

⁹⁴ *Gesta Friderici I imperatoris, auctoribus Ottone et Ragewino praeposito Frisingensibus* / ed. F. F. R. Wilmas. *MGH. Scriptores*. Hannoverae, 1868. T. 20. P. 338–439.

⁹⁵ *Chronica regia Coloniensis (Annales maximi Coloniensis)* / ed. G. Waitz. *MGH. Scriptores rerum Germanicarum*. Hannoverae, 1880. T. 18. 452 p.; Докладніше про джерело: Schmale F.-J. *Chronica regia Coloniensis. Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon* / bearb. W. Stammer, Fortgef. von K. Langosch, unter Mitarb. zahlr. hrsg. von K. Ruh zusammen mit G. Keil. Berlin; New-York, 1978. Bd. 1. Col. 1255–1256.

⁹⁶ *Sächsische Weltchronik* / hrsg. L. Weiland. *MGH. Deutsche Chroniken*. Hannoverae, 1877. T. 2. Bd. 2. P. 1–384; Докладніше див.: Dicker S. *Landesbewusstsein und Zeitgeschehen. Studien zur bayerischen Chronistik des 15 Jahrhunderts*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau Köln, 2009. S. 223–225.

⁹⁷ *Sifridi de Balnhusin Compedium Historiarum* / ed. O. Holder-Egger. *MGH. Scriptores*. Hannoverae, 1925. T. 25. P. 684–718; Про особу хроніста: Malm M. Siegfried von Balnhausen. *Deutsche Literatur-Lexikon das Mittelalter: Autoren und Werke nach Themenkreisen und Gattungen* / hrsg. W. Achnitz. Berlin; Boston, 2012. Bd. 3. Reiseberichte und Geschichtsdichtung. Col. 324–325.

«Анналів» монастиря Остерговен⁹⁸; доведеної до 1355 р. «Нової хроніки» монастиря Святого Петра в Ерфурті⁹⁹; компілятивної «Хроніки про герцогів Баварії»¹⁰⁰; «Історії діянь римських володарів»¹⁰¹ вестфальця Дитріха (Теодоріха) з Нігайму (Ніему); «Хроніки Австрії» баварського церковного діяча Вейта Арнпека¹⁰²; «Хроніки римських королів і імператорів» за 1273/78–1376 рр.¹⁰³ та її доповненого продовження – «Всесвітньої хроніки монаха Альберта» за 1273/1277–1454/1456 рр.¹⁰⁴, яку написав, вочевидь, нотаріус Альберт Штутен (†1456/1458)¹⁰⁵.

Події XIV ст., які стосуються боротьби за спадщину Романовичів між литовськими володарями та польсько-угорською коаліцією, висвітлено у німецькомовній «Хроніці міста Любека»

⁹⁸ Annales Osterhovenses / ed. W. Wattenbach. *MGH. Scriptores*. Hannoverae, 1925. T. 17. P. 538–558. Обставини написання твору див.: Lorenz O. Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter seit der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts. Berlin: Verlag von W. Hertz, 1886. Bd. 1. S. 173–174.

⁹⁹ Chronica S. Petri Erfordensis moderna / ed. O. Holder-Egger. *Monumenta Erphesfurtensia saec. XII. XIII. XIV*. Hannoverae; Lipsiae, 1899. P. 177–369; Holder-Egger O. Aus Handschriften des Erfurter St. Petersklosters. *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*. Hannover und Leipzig, 1897. Bd. 22. S. 503–541.

¹⁰⁰ Cronica de ducibus Bavariae / hrsg. G. Leidinger. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum. Bayerische Chroniken des XIV Jahrhunderts*. Hannoverae et Lipsiae, 1918. P. 139–175. Див. також: Dicker S. Landesbewusstsein und Zeitgeschehen... S. 41–52.

¹⁰¹ Theodoricus de Niem. Historie de gestis Romanorum Principum. *MGH. Staatschriften des späteren mittelalters*. Stuttgart, 1980. T. 5. Historisch-politische Schriften des Dietrich von Niem. Bd. 2. 511 p.

¹⁰² Viti Arnpeccii Chronicon Austriacarum / studio et opera H. Pez. *Scriptores Rerum Austriacarum* (SRA). Lipsiae, 1721. T. 1. Col. 1174–1295. Про особу хроніста див.: Rall H. Arnpeck, Veit. *Neue Deutsche Biographie*. Berlin, 1953. Bd. 1. S. 393. Dicker S. Landesbewusstsein und Zeitgeschehen... S. 134.

¹⁰³ Die Kölner Weltchronik 1273/1278–1376 / hrsg. R. Sprandel. *MGH. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*. München, 1991. T. 15. P. 33–123.

¹⁰⁴ Die Weltchronik des Mönchs Albert 1273/77 – 1454/56 / hrsg. R. Sprandel. *MGH. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*. München, 1994. T. 17. 381 s.

¹⁰⁵ Sprandel R. Schwankende Geschichtsbilder. Die Kölner Weltchronik (bis 1386) und die Weltchronik des Albert Stuten (bis 1456) in ihrem historiographischen Umfeld. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*. Köln; Wien, 1990. Bd. 46. S. 132–133.

авторства Детмара (†1395)¹⁰⁶, додаткові подробиці військового протистояння, зокрема факти залучення князем Дмитром-Любартом Гедиміновичем монгольських контингентів, вміщено в «Хроніці» Маттіаса з Нойбурга (бл. 1295–бл. 1370)¹⁰⁷ та «Хроніці» Генріха Німого (†1364)¹⁰⁸.

Водночас відомості про історію Галицької землі збереглися у балтійських хроністів та анналістів, які перебували під політичним впливом Тевтонського ордену. Серед цих наративів цінними є: «Аннали самбійських каноніків»¹⁰⁹, анонімна «Старша хроніка Олівського монастиря»¹¹⁰, скопійована невідомим автором за матеріалами багатьох німецьких джерел¹¹¹, «Торунські аннали»¹¹² і «Ронненбурзькі аннали»¹¹³, «Хроніка землі Пруської»¹¹⁴ вихованця Празького університету Іоанна Посільге¹¹⁵, «Лівонська хроніка» Германа фон Вартберге (†1380)¹¹⁶, побудована

¹⁰⁶ Chronik Detmar's von Lübeck / hrsg. E. Strehlke. *Scriptores Rerum Prusicarum* (SRP). Leipzig, 1866. T. 3. S. 57–237; Списки джерела зазнали значних редагувань пізніших продовжувачів, тому авторство одного Детмара представлено під сумнів: Tersch H. *Unruhe im Weltbild. Darstellung und Deutung des zeitgenössischen Lebens in deutschsprachigen Weltchroniken des Mittelalters*. Wien; Köln; Weimar: Bohlau Wien, 1996. P. 36–38.

¹⁰⁷ Chronica Heinrici Surdi de Selbach / hrsg. H. Bresslau. *MGH. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*. Berlin, 1922. T. 1. LXXVII+167 s.

¹⁰⁸ Chronica Mathiae de Nuwenburg / hrsg. A. Hofmeister. *MGH. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*. Berlin, 1924–1940. T. 4. XVIII+747 p.

¹⁰⁹ Canonici Sambiensis epitome gestorum Prussie / ed. M. Töppen. *SRP*. Leipzig, 1861. T. 1. P. 272–290; Canonici Sambiensis Annales / ed. W. Arndt. *MGH. Scriptores*. T. 19. P. 697–708.

¹¹⁰ Die ältere Chronik von Oliva / hrsg. Th. Hirsch. *SRP*. T. 1. P. 669–726.

¹¹¹ Wenta J. *Dziejopisarstwo w klasztorze cysterskim w Oliwie na tle porównawczym*. Gdansk; Oliva: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1990. S. 49–109.

¹¹² Franciscani Thorunensis Annales Prussici (941–1410) / hrsg. E. Strehlke. *SRP*. Leipzig, 1866. T. 3. S. 13–399.

¹¹³ Annales Ronneburgenses / hrsg. E. Strehlke. *SRP*. Leipzig, 1865. T. 2. P. 143–148.

¹¹⁴ Chronik des Landes Preussen / hrsg. E. Strehlke. *SRP*. Leipzig, 1866. T. 3. P. 79–388.

¹¹⁵ Forstreuter K. Johann von Posilge. *Neue Deutsche Biographie*. Berlin, 1974. Bd. 10. S. 566.

¹¹⁶ Hermann de Wartberge Chronicon Livoniae / hrsg. E. Strehlke. *SRP*. T. 2. P. 21–116.

на архівних матеріалах і залученні широкого кола праць попередників¹¹⁷.

Інформативністю вирізняється «Лівонська хроніка» Генріха Латвійського (1180/87–1259)¹¹⁸. Автор твору виконував місіонерські завдання в Прибалтиці. З огляду на тривалі торгівельні відносини цього регіону з Галицькою землею, у нього були вичерпні, як для іншоземного хроніста, відомості про Русь та її володарів. Твір зберігся в 16 списках, що засвідчує його популярність серед середньовічних інтелектуалів¹¹⁹.

Група австрійських писемних пам'яток, у яких чимало згадок про Прикарпатську землю XI–XIV ст., представлена насамперед роботами монастирських анналістів. Дослідження їх творів дає змогу виокремити факти з минулого Галицького краю, уточнити датування. Серед великої кількості джерельного матеріалу дослідники використовують «Аннали» монастиря Гейлінгрекройц (Нижня Австрія) за 1225–1233 рр.¹²⁰ і продовження за 1234–1266 рр.¹²¹; наповнені автентичними свідченнями «Гарстенські аннали»¹²²; «Аннали віденських домініканців»¹²³, які охоплюють 1025–1283 рр.; «Аннали» монастиря Ламбах (Верхня Австрія)¹²⁴;

¹¹⁷ Lorenz O. Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter seit der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts. Berlin: Verlag von W. Hertz, 1887. Bd. 2. S. 190–193.

¹¹⁸ Heinrici Chronicon Livoniae / ed. L. Arbusow, A. Bauer. MGH. *Scriptores rerum Germanicarum*. Hannover, 1955. T. 31. Aufl. 2. LXIV+255 p.

¹¹⁹ Brundage J. Introduction: Henry of Livonia, The Writer and His Chronicle. *Crusading and Chronicle Writing on the Medieval Baltic Frontier: A Companion to the Chronicle of Henry of Livonia* / ed. by M. Tamm, L. Kaljundi and C. S. Jensen. Burlington, 2011. P. 1–22.

¹²⁰ Continuatio Sancrucensis I / ed. W. Wattenbach. MGH. *Scriptores*. T. 9. P. 626–628.

¹²¹ Continuatio Sancrucensis II / ed. W. Wattenbach. MGH. *Scriptores*. T. 9. P. 637–646.

¹²² Continuatio Garstensis / ed. W. Wattenbach. MGH. *Scriptores*. T. 9. P. 594–600.

¹²³ Continuatio Praedicatorum Vindobonensium / ed. W. Wattenbach. MGH. *Scriptores*. T. 9. P. 725–732.

¹²⁴ Continuatio Lambacensis / ed. W. Wattenbach. MGH. *Scriptores*. T. 9. P. 556–561.

«Аннали» монастиря Клостернойбург¹²⁵; «Райхенберзькі аннали»¹²⁶ або продовження історичної праці відомого анналіста XII ст. пресвітера Магнуса (†1195)¹²⁷; «Аннали» монастиря Святого Руперта у Зальцбурзі¹²⁸; «Віденські аннали»¹²⁹; компілятивну «Хроніку Австрії»¹³⁰ віденського бургомистра Пальтрама Ватцо (†1304)¹³¹; «Аннали» монастиря Святого Флоріана (Нижня Австрія)¹³²; «Аннали» монастиря Фризах (Каринтія)¹³³; «Аннали» монастиря Цветтль за 1241–1329 рр.¹³⁴. Усі перераховані наративні писемні пам'ятки, звісно, не позбавлені тенденційності щодо християн східного обряду, проте рівень достовірності їх інформації достатньо високий¹³⁵. Зроблені на підставі їх опрацювання висновки здатні розширити межі історії, давно відомі з літописів, віднайти дипломатичні фрагменти зовнішньої політики галицьких князів, які з певних причин не відображені руськими книжниками.

¹²⁵ Continuatio Claustruburgensis VI / ed. W. Wattenbach. *MGH. Scriptores*. T. 9. P. 742–746.

¹²⁶ Continuatio chronici Magni Presbiteri / ed. W. Wattenbach. *MGH. Scriptores*. T. 17. P. 523–534.

¹²⁷ Schmale F.-J. Die österreichische Annalistik im 12. Jahrhundert. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*. 1975. Bd. 31. S. 199–203.

¹²⁸ Annales Sancti Rudperti Salisburgenses / ed. W. Wattenbach. *MGH. Scriptores*. T. 9. P. 760–818.

¹²⁹ Continuatio Vindobonensis / ed. W. Wattenbach. *MGH. Scriptores*. T. 9. P. 698–722.

¹³⁰ Paltrami seu Vatzonis consulis Vienensis chronicon Austriacarum / studio et opera H. Pez. *Scriptores Rerum Austriacarum (SRA)*. T. 1. Col. 707–738.

¹³¹ Докладніше про автора: Lorenz O. Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter... Bd. 1. S. 213–214.

¹³² Continuatio Florianensis / ed. W. Wattenbach. *MGH. Scriptores*. T. 9. P. 747–753.

¹³³ Annales Frisacenses / ed. L. Weiland. *MGH. Scriptores*. Hannoverae, 1925. T. 24. P. 65–67.

¹³⁴ Continuatio Zwetlensis III / ed. W. Wattenbach. *MGH. Scriptores*. T. 9. P. 654–669.

¹³⁵ Оцінку фахівців див.: Klebel E. Die Fassungen und Handschriften der österreichischen Annalistik. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*. 1928. T. 21. S. 43–185; Lhotsky A. Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs. Graz; Köln: Böhlau Wien, 1963. XII+496 s.; Rupprich H. Die deutsche Literatur vom späten Mittelalter bis zum Barock: Das ausgehende Mittelalter, Humanismus und Renaissance: 1370–1520 / bearb. von H. Heger. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1994. 835 s.

Одним із найвідоміших творів середньовічних поетів є «Служіння дамам»¹³⁶ Ульріха фон Ліхтенштейна¹³⁷. Через близькість автора до двору австрійського герцога Леопольда VI Бабенберга (1176–1230) німецькомовна поема вважається також цінним джерелом до вивчення європейської історії. Один із послідовників австрійського лицаря Оттокар з Гелу (більш знаний як Оттокар Штирійський) створив «Штирійську римовану хроніку»¹³⁸. Він рідко залучав свідчення інших джерел¹³⁹ і побудував свою оповідь майже винятково на власних спостереженнях та словах безпосередніх очевидців подій. Надмірне захоплення поетичним аспектом призвело до безсистемного скорочення німецьких слів, що зробило «Штирійську римовану хроніку» важкою для читання та перекладу. І все ж, робота використовувалася пізнішими хроністами для компілювання. Наприклад, чимало позичив у Оттокара Штирійського хроніст Леопольд із Відня для «Австрійської хроніки 95 володарів»¹⁴⁰, окремі пасажі використав Томас Ебendorfer (1388–1464) у «Хроніці Австрії»¹⁴¹.

Два вагомі європейські джерела – «Книга знаних оповідань»¹⁴² абата Іоанна з Віктрінга та «Хроніка Леобенського аноніма»¹⁴³ – були

¹³⁶ Ulrich von Liechtenstein: Frauendienst. *Ulrich von Liechtenstein, mit Anmerkungen von Teodor von Karajan* / hrsg. K. Lachmann. Berlin, 1841. S. 1–593.

¹³⁷ Про автора: Linden S. Biographisches und Historisches Eine Spurensuche zu Ulrich von Liechtenstein. *Ulrich von Liechtenstein. Leben – Zeit – Werk – Forschung* / cur. S. Linden, Ch. Young. Berlin; New-York, 2010. S. 45–98.

¹³⁸ Ottokars Österreichische Reimchronik / hrsg. J. Seemüller. *MGH. Deutsche Chronik*. Hannoverae, 1890. T. 5. Bd. 1. 720 p.; T. 5. Bd. 2 Hannoverae, 1893. 1439 p.

¹³⁹ Lorenz O. Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter... Bd. 1. S. 245–250.

¹⁴⁰ Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften / hrsg. J. Seemüller. *MGH. Deutsche Chronik*. T. 6. P. 1–224; Про текстові запозичення див.: Heilig K. J. Leopold Stainreuter von Wien der Verfasser der sogenannten Österreichischen Chronik von den 95 Herrschaften. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. 1933. T. 47. S. 225–273.

¹⁴¹ Ebendorfer T. *Chronica Austriae* / hrsg. A. Lhotsky. *MGH. Scriptorum rerum Germanicarum. Nova Series*. T. 13. CXX+684 s.

¹⁴² Iohannis abbatis Victoriensis. *Liber certarum historiarum* / ed. F. Schneider. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*. Hannoverae et Lipsiae, 1909. T. 1. 387 s.; T. 2. Hannoverae et Lipsiae, 1910. 343 s.

¹⁴³ Anonymi Leobensis *Chronicon libris sex comprehensum*, a Christo nato usque ad annum ejusdem MCCCXLIII / studio et opera H. Pez. *SRA*. T. 1. Col. 756–972.

укладені відповідно у Каринтії і Штирії (Південно-Східна Австрія) у першій половині XIV ст. Між обома творами простежується сильний взаємозв'язок. На початку XX ст. навіть вважалося, що хроніка неznаного автора з Леобена – це лише одна з кількох редакцій твору абата монастиря Віктринг¹⁴⁴. Зараз ці версії переглянуті, однак заперечувати серйозний вплив твору Іоанна на «Хроніку Леобенського аноніма» не можна¹⁴⁵. Мабуть, саме цим пояснюється дублювання руських сюжетів на сторінках обох робіт.

Інші європейські хроніки. Кілька епізодів з історії Галицької землі потрапило до хронік інших середньовічних європейських держав. Зокрема, про союзні візантійсько-галицькі зв'язки початку XIII ст. відомо з «Нової церковної історії» Бартоломею Фіадоні¹⁴⁶.

Уже тривалий час ведеться полеміка стосовно відомостей «Хроніки» монаха Альбріка з абатства Трьох джерел¹⁴⁷ про реальні причини походу та смерті князя Романа Мстиславича в 1205 р.¹⁴⁸. У «Житті папи Інокентія IV», написаному його сповідником Ніколо де Курбіо (Ніколо де Кальві) (†1273)¹⁴⁹, засвідчено прийняття Данилом Романовичем королівської корони. «Діяння імператорів та

¹⁴⁴ Schneider F. Studien zu Johannes von Viktring II. *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*. 1904. Bd. 29. S. 426–427.

¹⁴⁵ Lhotsky A. Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs. S. 301–304.

¹⁴⁶ Tholomeus Lucensis Historia ecclesiastica nova / hrsg. O. Clavuot. *MGH. Scriptores*. Hannoverae, 2009. T. 39. P. 3–720. Хроніст znаний також як Птолемей з Лукки: Davis Ch. T. Ptolemy of Lucca. *Medieval Italy. An encyclopedia* / ed. C. Kleinhenz. New-York; London, 2004. Vol. 2. P. 938–939.

¹⁴⁷ Albrici monachi Triumfontium Chronicon / ed. P. Scheffer-Boichorst. *MGH. Scriptores*. Hannoverae, 1925. T. 23. P. 674–950.

¹⁴⁸ Огляд думок науковців: Головка О. Останній похід князя Романа Мстиславича в джерелах та історичні думці. *Український історичний журнал*. 2009. № 4. С. 28–48; Nagirnyj W. Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264. *Kraków: Avalon*, 2011. S. 118–138; Войтович Л. Ще раз про загадку загибелі князя Романа Мстиславича. *Княжа доба: історія і культура*. Львів, 2015. Вип. 9: Король Данило Романович. С. 9–22.

¹⁴⁹ Nicolaus de Curbio. Vita Innocentii Papae IV / ed. L. A. Muratori. *Scriptores Rerum Italicarum*. Mediolani, 1723. T. 3. P. 584–610; Частковий переклад українською див.: Паславський І. Український епізод Першого Ліонського собору (1245 р.). Львів: Українські технології, 2009. С. 72–73.

пап» Томаса Тусці з Павії (бл. 1212 – бл. 1284)¹⁵⁰ містять кілька заваг до європейської політики Романовичів 1270-х років.

Помітними є свідчення англійських середньовічних пам'яток – «Великої хроніки» Матвія Паризького¹⁵¹ та «Буртонських анналів»¹⁵² – про руського «архієпископа Петра», який у 1244–1245 рр. побував на Заході, брав участь у роботі І Ліонського собору, де представив докладні відомості про монголів. Була обґрунтована думка, що згаданим руським кліриком був колишній ігумен київського монастиря Святого Спаса Петро Акеревич, якого князь Данило Романович зробив єпископом Галича замість владики Артемія, що в 1242 р. утік до Угорського королівства¹⁵³. Недавно віднайдене свідчення про юр'євського єпископа Петра залишає це питання відкритим, хоча після монгольського розорення природною виглядає міграція єпископа на Захід, де князь Данило Романович міг поставити його на вакантну кафедру у Галичі.

Винятково важливими є свідчення папського місіонера, францисканця Джованні Плато Карпіні, який відбув із дипломатичною місією до ханського двору, дорогою вів переговори з князями Данилом і Васильком Романовичами (подорожі ченців-переговорників відбувалися і пішніше)¹⁵⁴.

Водночас дослідження галицької історії XIV ст. буде неповним без кастильського джерела «Книги знань про всі королівства» і

¹⁵⁰ Thomae Tusi Gesta imperatorum et pontificum / ed. E. Ehrenfeuchter. *MGH. Scriptores*. Hannoverae, 1925. T. 22. P. 490–528.

¹⁵¹ Matthaei Parisiensis Chronica majora / ed. H. R. Luard. *Rerum Britannicarum medii aevi Scriptores or Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland during the Middle Ages*. London, 1877. T. 57. Vol. 3. 688 p.

¹⁵² Annales de Burton (A. D. 1004–1263) / ed. H. R. Luard. *Annales Monastici*. Cambridge, 2012. Vol. 1. P. 183–500.

¹⁵³ Огляд думок та літератури див.: Паславський І. Галицький митрополит Петро – ставленик і дипломат Данила Романовича. *Український історичний журнал*. 2013. № 5(512). С. 75–87.

¹⁵⁴ Giovanni di Pian di Carpine. Storia dei Mongoli / edizione critica del testo latino a cura di E. Menestó; traduzione italiana a cura di M. C. Lungarotti e note di Daffinà; introduzione di L. Petech; studi storico-filologici di C. Leonardi, M. C. Lungarotti, E. Menestó. Spoleto, 1989. 532 p.; Вільгельм де Рубрук. Подорож у східні краї / пер. А. Содомора. Львів: Апірії, 2018. 240 с.; Benedicti Poloni. *Sinica Franciscana*. Firenze, 1929. Vol. 1: Itiners et relationes Fratrum Minorum saeculi XIII et XIV. Collegit, ad fidem codicum redegit et adnotavit P. Anastasius Van Den Wyngaert O. F. M. Quaracchi. P. 135–143.

«Хроніки» швейцарця Іоанна з Вінтертура (Іоанна Вітодуранського)¹⁵⁵. Як видно зі спрощеного переліку, хроністи та анналісти середньовічної Європи володіли багатою інформацією, яка, безумовно, стане корисною для дослідження західних земель Русі.

Дискусійною пам'яткою є «Анонімний опис Європи Східньої»¹⁵⁶. Її автор не встановлений. Безумовно, він був освіченою людиною, під час написання тексту «Анонімного опису...» поликався на античних класиків, а для географічного аналізу регіону використовував нотатки сучасних йому вчених-енциклопедистів (із усіх начебто відвіданих країн він однозначно побував лише у Сербії). Водночас автентичність політичної частини трактату не викликає жодних застережень. Можливо, укладач належав до близького оточення папи Климента V (1264–1314). Тогочасні дипломатичні зусилля курії спрямовувалися на відновлення Латинської імперії, яку повинен був очолити французький принц Карл Валуа (1270–1325)¹⁵⁷. Отже, хроніста цікавили політичні реалії Балкан та Східної Європи, тому він детально фіксував «співвідношення сил» напередодні гіпотетичного початку великої військової кампанії. Ольгерд Гурка (1887–1955), який ввів цю пам'ятку до наукового вжитку на початку XX ст., зауважив, що автором «Анонімного опису...» міг бути французький монах із домініканського ордену, але це припущення складно підтвердити: укладач не ідентифікує себе із жодною духовно-чернечою корпорацією, а в його записах прагматики більше, ніж релігійної ревності, що не притаманно «братам проповідникам». Польський фахівець зазначав, що латиномовна робота була написана до 1 травня 1308 р., однак і цю думку дещо відкоригували. Ольгерд Гурка помилився лише на кілька років: події, викладені в наративі, стосуються осені 1310 – весни 1311 рр.¹⁵⁸ Щоправда, увагу

¹⁵⁵ Iohannis Vitodurani. Chronica / hrsg. F. Baethgen. MGH. *Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*. Berlin, 1924. T. 3. XXXVII+332 s.

¹⁵⁶ Anonymi Descriptio Europae Orientalis = Анонимов Опис источне Европе / Т. Живковић, В. Петровић, А. Узелац; критичко издање текста на латинском језику, превод и филолошка анализа Д. Кунчер; уредник С. Рудић. Београд, 2013. С. 91–148. Див. прим. 159.

¹⁵⁷ Про це див.: Setton K. The Papacy and the Levant (1204–1571). Philadelphia, 1978. Vol. 1. P. 165–166.

¹⁵⁸ Докладніше про ймовірного автора роботи, обставини та час її написання див. вступ до видання 2013 р.: Живковић Т., Петровић В., Узелац А. Descriptio Europae Orientalis у историографији; О Анонимовим

дослідників тексту привернув один із найдискусійніших епізодів галицько-волинської історії початку XIV ст. – шлюб претендента на угорський престол Карла-Роберта та «доньки Лева, короля Русі». Унаслідок цього вони припускали, що остаточно текст укладений після 1315 р.¹⁵⁹. Доцільно зазначити, що «Анонімний опис...» зберігся у кількох рукописах першої половини XIV–XV ст., а відносно молодий час його відкриття демонструє можливості для подальшого пошуку наративних джерел в архівах європейських країн.

Отже, латиномовні наративні матеріали – це ґрунтовне коло джерел, здатне збільшити знання та уявлення про руські землі. Варто зауважити, що вище проаналізовано напевно далеко не всі західні пам'ятки, у яких містяться згадки про Галич та Галицьку землю від найдавніших часів до другої половини XIV ст. Пошук та впровадження джерел у науковий обіг триватиме надалі. Отже, знахідки та нові відкриття – цілком можливі.

Актові джерела. Титанічні зусилля Олега Купчинського привели до видання документів Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV ст.¹⁶⁰. Ще низку актових документів, які хронологічно виходять за ці межі, видано у зібранні Володимира Розова (1876–1940)¹⁶¹ та у серії «Пам'ятки української мови»¹⁶².

Вигідне розташування на перетині торговельних шляхів, природні багатства краю і активна зовнішньополітична діяльність місцевих князів спричинили поширення відомостей про Галицьку землю на сторінках актових матеріалів як сусідніх, так і віддалених держав. Іноземні канцеляристи в юридичних постановках та

наротивним изворима; Окружење настанка Descriptio Europae Orientalis; Аноним – путник и доминиканац?; Време настанка Descriptio Europae Orientalis; Интелектуални круг папе Климента V; Рукописна традиција и филолошка анализа Descriptio Europae Orientalis. *Anonymi Descriptio Europae Orientalis...* С. 7–90.

¹⁵⁹ Там само.

¹⁶⁰ Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. Львів: Видавництво НТШ, 2004. 1283 с.

¹⁶¹ Українські грамоти / уклад. В. Розов. Київ: з Друкарні Української академії наук, 1928. Т. 1: XIV в. і перша половина XV в. 4+176+75+IX с.

¹⁶² Грамоти XIV ст. / упоряд., вступ. ст., комент. і покаж. М. М. Пешак. Київ: Наукова думка, 1974. 255 с.; Українські грамоти XV ст. / підготовка тексту, вст. ст. і комент. В. М. Русанівського. Київ: Наукова думка, 1965. 163 с.

дипломатичних угодах зафіксували чимало корисної, детальної інформації, яка є добрим підґрунтям для історичного дослідження. У науковий обіг ці записи впроваджуються не перше століття. За цей час опубліковано фоліанти серійних видань та окремих кодексів, призначених для полегшення роботи з писемними пам'ятками, сприяння подальшим науковим пошукам.

Доцільно зазначити, що ці документи є одними з найважливіших видів джерел. На превеликий жаль, грамот, законів, едиктів і указів, корисних для вивчення ранньої історії Галицького князівства, до наших днів збереглося не так вже й багато. Більшість текстів датовані вже кінцем XIV ст. і пізнішими часами.

Відомості про прикарпатські землі збереглися у польських актах. Тривале студювання рукописів привело до укладання одразу кількох цінних збірок, де можна віднайти повідомлення про взаємовідносини руських і польських князів, приватні договори, привілеї для місцевої знаті та населення (руського, польського, єврейського, німецького, мусульманського) міст і містечок.

Ґрунтовний дипломатарій Великопольщі за X–XIV ст. розробляв Ігнатій Закржевський (1823–1889). Наслідком його кропіткої праці стало впровадження до наукового вжитку значної кількості цінних юридичних записів, виданих у чотирьох томах¹⁶³. Аналогічне дослідження здійснили щодо малопольських пам'яток Францішек Пекосінський (1844–1906)¹⁶⁴ та Ян Тадеуш Любомірський (1826–1906)

¹⁶³ Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski / ed. I. Zakrzewski. Poznań, 1877. T. 1 (984–1297). Nr 1–616; Poznań, 1878. T. 2 (1298–1349). Nr 617–1292; Poznań, 1879. T. 3 (1350–1399). Nr 1293–2053; Poznań, 1881. T. 4. Nr 1–2072; Сучасні археографи доповнили фундаментальну працю свого попередника: Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski / wyd. F. Piekosiński. Poznań, 1908. T. 5 (1400–1444). Nr 1–738; Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski / wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz. Warszawa; Poznań, 1982. T. 6 (1174–1400). Nr 1–400; Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski / wyd. A. Gąsiorowski, R. Walczak. Warszawa; Poznań, 1985. T. 7 (1401–1415). Nr 401–773; Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski / wyd.: A. Gąsiorowski, T. Jasiński. Warszawa; Poznań, 1989. T. 8 (1416–1425). Nr 774–1074; Warszawa; Poznań, 1990. T. 9 (1426–1434). Nr 1075–1380; Warszawa; Poznań, 1993. T. 10 (1435–1444). Nr 1381–1699; Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski / wyd.: A. Gąsiorowski, T. Jasiński, T. Jurek, I. Skierska. Poznań, 1999. T. 11 (1225–1444). Nr 1700–2023.

¹⁶⁴ Kodeks dyplomatyczny Małopolski / ed. F. Piekosiński. Kraków, 1876. T. 1 (1178–1386). 552 s.; Kraków, 1886. T. 2 (1153–1333). 374 s.; Kraków, 1887. T. 3 (1333–1386). 480 s.; Kraków, 1905. T. 4 (1386–1450). 634 s.

щодо мазовецьких пам'яток¹⁶⁵. Накопичені фахівцями документи містять згадки про Романовичів та їх наступників, королівство Русі і його долю у складі Польської корони.

Ближче ознайомитися з громадським життям Прикарпаття дають змогу оригінали і копії приватних надань та пожалувань монархів, численних судових рішень, які зберігалися в архіві Бернардинського монастиря у Львові. Їх публікація допомогла значно краще проаналізувати становище суспільних верств Галицької землі¹⁶⁶. Наведені матеріали, однак, у дечому заступлені новітніми виданнями. Зокрема, національні та станові привілеї середньовічного Львова надруковано та перекладено українською мовою¹⁶⁷. Подальша робота з пошуку польських юридичних пам'яток триває. Їх використання з часом дасть змогу детальніше висвітлити складні питання історії Львівської, Перемишльської, Сяноцької, Теревовельської та інших стародавніх земель-князівств.

Важливе значення мають також деякі інші польські збірники джерел, зокрема перші три томи Архіву князів Сангушків, у складі якого збереглися документи з Архіву князів Острозьких¹⁶⁸ та перший том Збірки Ігнація Данилевича (1788–1843)¹⁶⁹.

¹⁶⁵ Kodeks dyplomatyczny księstwa Mazowieckiego / wyd. J. T. Lubomirski. Warszawa, 1863. IV+346+X s.

¹⁶⁶ Матеріали до історії XIV ст. вміщені переважно у перших дев'яти томах: Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego / wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. Lwów, 1868. T. 1. 199 s.; Lwów, 1870. T. 2. 287 s.; Lwów, 1871. T. 3. 316 s.; Lwów, 1875. T. 5. 293 s.; Lwów, 1876. T. 6. 302 s.; Lwów, 1878. T. 7. 325 s.; Lwów, 1880. T. 8. 351 s.; Lwów, 1883. T. 9. 339 s.

¹⁶⁷ Привілеї міста Львова XIV–XIII ст.: збірник документів / упоряд. М. Капраль. Львів, 1998. 640 с.; Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: збірник документів / упоряд. М. Капраль. Львів, 2000. 576 с.

¹⁶⁸ Archivum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie, wydane nakładem właściciela pod kierownictwem Z. L. Radziwińskiego przy współudziale P. Skobielskiego i B. Gorczaka. Lwów, 1887. T. 1 (1366–1506). 231 s.; Lwów, 1888. T. 2 (1284–1506). 415 s.; Archivum książąt Sanguszków w Sławucie, wydane przez B. Gorczaka. Lwów, 1890. T. 3 (1432–1534). 601 s.

¹⁶⁹ Daniłowicz I. Skarbiec Dyplomatów Papieskich, Cesarskich, Królewskich, Książęcych; Uchwał Narodowych, Postanowień Różnych Władz i Urzędów, posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów. Wilno, 1860. T. 1. 391 s.

В Угорському королівстві барони домоглися значних привілеїв, частина яких поширилася і на рядову шляхту. Під час надання земельних володінь, особливо аллодів, у актах перелічувалися заслуги отримувача і його предків, насамперед участь у військових походах. Через те, що більшість «руських» походів спрямовувалися саме на Галич і Галицьке князівство, ці дипломи значно доповнюють інформацію, яка збереглася у літописах і хроніках. Окрім того, пошуки в цих документах допомогли Мирославу Волощуку виявити цілий масив угорського нобілітету, який ідентифікував себе як *руський*, зокрема окремих галицьких бояр та їхніх нащадків, які зуміли зробити кар'єру при Арпадах та Анжуйській династії¹⁷⁰.

Виданий величезний масив угорських актів, починаючи з «Кодексу цивільних та церковних дипломів Угорщини» за редакцією Георга Феєра (1766–1851)¹⁷¹. Під час укладання свого об'ємного зібрання археограф опрацював колосальну кількість джерел X–XV ст. (церковних едиктів, королівських розпоряджень представників Арпадів, Анжуйської династії та Люксембургів), додавши до сухого тексту постанов і власні узагальнюючі судження¹⁷².

¹⁷⁰ Див.: Волощук М. Руські переселенці в Угорщині XII–XIV ст.: обов'язки та соціальне становище. *Український історичний журнал*. 2012. № 4. С. 21–34; Волощук М. «Русь» в Угорському королівстві... С. 142–389.

¹⁷¹ Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / studio et opera G. Fejér. Budaë, 1829. T. 1. Vol. 1. 496 p.; Budaë, 1829. T. 2. Vol. 1. 490 p.; Budaë, 1829. T. 3. Vol. 1. 480 p.; Budaë, 1829. T. 3. Vol. 2. 495 p.; Budaë, 1829. T. 4. Vol. 1. 480 p.; Budaë, 1829. T. 4. Vol. 2. 528 p.; Budaë, 1829. T. 4. Vol. 3. 560 p.; Budaë, 1829. T. 5. Vol. 1. 328 p.; Budaë, 1829. T. 5. Vol. 2. 608 p.; Budaë, 1830. T. 5. Vol. 3. 520 p.; Budaë, 1830. T. 6. Vol. 1. 400 p.; Budaë, 1830. T. 6. Vol. 2. 416 p.; Budaë, 1831. T. 7. Vol. 1. 368 p.; Budaë, 1832. T. 7. Vol. 2. 378 p.; Budaë, 1835. T. 7. Vol. 3. 228 p.; Budaë, 1837. T. 7. Vol. 4. 290 p.; Budaë, 1841. T. 7. Vol. 5. 640 p.; Budaë, 1832. T. 8. Vol. 1. 626 p.; Budaë, 1832. T. 8. Vol. 2. 688 p.; Budaë, 1832. T. 8. Vol. 3. 768 p.; Budaë, 1832. T. 8. Vol. 4. 671 p.; Budaë, 1835. T. 8. Vol. 5. 319 p.; Budaë, 1837. T. 8. Vol. 6. 210 p.; Budaë, 1842. T. 8. Vol. 7. 404 p.; Budaë, 1833. T. 9. Vol. 1. 810 p.; Budaë, 1833. T. 9. Vol. 2. 760 p.; Budaë, 1834. T. 9. Vol. 3 (1359–1366). 692 s.; Budaë, 1834. T. 9. Vol. 4 (1367–1374). 686 s.; Budaë, 1834. T. 9. Vol. 5 (1375–1382). 654 s.; Budaë, 1838. T. 9. Vol. 6 (1342–1382). 330 s.; Budaë, 1842. T. 9. Vol. 7 (1343–1382). 749 s.; Budaë, 1834. T. 10. Vol. 1. 759 s.; Budaë, 1834. T. 10. Vol. 2 (1392–1400). 832 s.; Budaë, 1838. T. 10. Vol. 3 (1382–1400). 340 s.; Budaë, 1838. T. 10. Vol. 4. 544 s.; Budaë, 1838. T. 11. Vol. 1. 503 s.

¹⁷² Волощук М. М. Русько-угорські відносини XIV ст. в рецепції Георга Феєра. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ, 2007. Вип. 12–13. С. 68–71.

Найціннішим у виданні є вміст монарших грамот. Вивчення їх тексту визначає датування тих чи тих подій. Наприклад, коли угорське військо рухалося разом із королем або іншим впливовим воєначальником до кордонів Русі, постанови, судові рішення й інші матеріали, що видавалися в конкретних містах чи замках, дали змогу простежити не тільки хронологічні межі походу, але й шлях та напрям руху армії.

Не менше значення має продовження цього фундаментального зібрання, здійснене Густавом Венцелем (1812–1891), який обмежився епохою Арпадів. Його видання займає 12 томів¹⁷³.

Документи угорських королів епохи правління Анжуйської династії (1308–1387) в останній чверті XIX ст. почав видавати Імре Нодь (вийшло 7 томів)¹⁷⁴. Видання угорських актових джерел триває¹⁷⁵. Угорське королівство було поліетнічним, до того ж слов'яни були найчисленнішим масивом, а їхня еліта тісно перепліталася з угорською. Тому важливе значення мають видання хорватських і далматинських актів¹⁷⁶ та словацьких актів¹⁷⁷.

¹⁷³ Codex diplomaticus Arpadianus continuatus / ed. G. Wenzel. Pest, 1860. Vol. 1 (1001–1235). 405 p.; Pest, 1861. Vol. 2 (1234–1260). 402 p.; Pest, 1862. Vol. 3 (1261–1272). 508 p.; Pest, 1862. Vol. 4 (1272–1290). 414 p.; Pest, 1864. Vol. 5 (1290–1301). 336 p.; Pest, 1867. Vol. 6 (890–1235). 578 p.; Pest, 1869. Vol. 7 (1235–1260). 564 p.; Pest, 1870. Vol. 8 (1261–1272). 479 p.; Pest, 1871. Vol. 9 (1272–1290). 584 p.; Pest, 1873. Vol. 10 (1290–1300). 418 p.; Pest, 1873. Vol. 11. 480 p.; Pest, 1874. Vol. 12 (1274–1300). 707 p.

¹⁷⁴ Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis (Anjoukori Okmánytár) / szer. I. Nagy. Budapest, 1878. Köt. 1. 678 p.; Budapest, 1881. Köt. 2 (1322–1332). 664 p.; Budapest, 1883. Köt. 3 (1333–1339). 650 p.; Budapest, 1884. Köt. 4 (1340–1346). 679 p.; Budapest, 1887. Köt. 5 (1347–1352). 657 p.; Budapest, 1891. Köt. 6 (1353–1357). 658 p.; Budapest, 1920. Köt. 7 (1358. jan. 1–1359. márcz. 31). 704 p.

¹⁷⁵ Sroka S. Najnowsze wydawnictwa źródłowe do dziejów Węgier w średniowieczu. *Prace Komisji środkowoeuropejskiej*. Kraków, 2003. T. 11. S. 7–20.

¹⁷⁶ Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: in 14 v. / collegit e digessit T. Smičiklas. Zagrabiae, 1904. Vol. 2 (1101–1200). 499 s.; Zagrabiae, 1905. Vol. 3 (1201–1235). 538 s.; Zagrabiae, 1906. Vol. 4 (1236–1255). 647 s.; Zagrabiae, 1907. Vol. 5 (1256–1272). 770 s.; Zagrabiae, 1908. Vol. 6 (1272–1290). 815 s.; Zagrabiae, 1910. Vol. 8 (1301–1320). 668 s.; Zagrabiae, 1911. Vol. 9 (1321–1331). 678 s.; Zagrabiae, 1912. Vol. 10 (1332–1342). 777 s.; Zagrabiae, 1913. Vol. 11 (1342–1350). 734 s.; Zagrabiae, 1914. Vol. 12 (1351–1359). 775 s.; Zagrabiae, 1915. Vol. 13 (1360–1366). 764 s.; Zagrabiae, 1916. Vol. 14 (1367–1373). 728 s.

¹⁷⁷ Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae: in 2 t. / ed. R. Marsina. T. 1. Inde ab anno DCCCV [805] usque ad anno MCCXXXV [1235]. Bratislava, 1971.

Численні публікації німецьких актів, згрупованих, за тодішнім політичним поділом, за герцогствами й імперськими князівствами практично не доходили до вітчизняних дослідників. Винятком є документи Тевтонського Ордену, який був важливим зовнішньополітичним об'єктом зацікавлення галицько-волинських володарів. Пошуки Олександра Масана показали, що у цьому масиві джерел є багато цікавого для дослідників галицько-волинської історії¹⁷⁸. Значущість посилів княжих канцеляристів до прибалтійських володарів проаналізована у низці досліджень¹⁷⁹.

Інформацію про русько-литовські взаємовідносини, боротьбу за спадщину Романовичів можна отримати зі старіших видань. Зокрема, цінна збірка кодексів, укладена Йоганнесом Фойгтом (1786–1863)¹⁸⁰. Вона вміщує кілька згадок про зовнішню політику князів у XIII–XIV ст. Пруські актові матеріали публікували й інші фахівці¹⁸¹.

Подальше розшукування документів необхідне для дослідження галицько-німецьких зв'язків у галузі торгівлі. Існування міцних комерційних відносин між державами беззаперечне: завдяки активності міського патриціату, німецьких і руських володарів функціонував та розгалужувався стародавній Бурштиновий шлях по Віслі, Західному Бугу та Дністру від Балтики через Торунь, Володимир і Львів до Чорного моря¹⁸². Ймовірно в архівах великих

504 s.; Bratislava, 1987. Т. 2. Inde ab anno MCCXXXV [1235] usque ad anno MCCLX [1260]. 672 s.

¹⁷⁸ Масан О. Данило Романович і лицарсько-чернечі ордени: проблеми взаємовідносин. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2008. Т. 2(26). С. 137–149.

¹⁷⁹ Про це: Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 3. С. 523–524; Купчинський О. Акти та документи... С. 145–152, 167–187.

¹⁸⁰ Codex diplomaticus Prussicus / hrsg. J. Voigt. Königsberg, 1836. Т. 1 (1217–1285). 190+ XXXVIII s.; Königsberg, 1842. Т. 2. 221 s.; Königsberg, 1848. Т. 3. 200 s.; Königsberg, 1853. Т. 4. 190 s.; Königsberg, 1857. Т. 5. 192 s.; Königsberg, 1861. Т. 6. 192 s.

¹⁸¹ Preussisches Urkundenbuch / hrsg. R. Philipps. Königsberg, 1882. Bd. 1. XIII+240+9 s.; Königsberg, 1932. Bd. 2 (1309–1335). 679 s.; Königsberg, 1944. (Marburg, 1961). Bd. 3 (1335–1345). 771 s.; Marburg, 1960. Bd. 4 (1346–1351). IV+747 s.

¹⁸² Войтович Л. Тевтонський орден в політиці Галицько-Волинського князівства. *Войтович Л. Галицько-волинські етюди*. Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2011. С. 358–360.

торгових міст ще й досі зберігаються записи, які з певних причин досі не введенні у науковий обіг.

Взаємовідносини галицьких правителів із представниками чеської династії Пржемыслів досить жваво розвивалися у XII – на початку XIV ст. Відгомін цього процесу помітний у діловодстві. Грамоти чеських володарів, звіти та повідомлення чеських і моравських священнослужителів представлені в багатотомному «Дипломатичному кодексі Моравії»¹⁸³. Цінні повідомлення можна віднайти у листуванні празького єпископа Тобіаса з Бечини (†1296)¹⁸⁴ і окремії збірці актів м. Вроцлав¹⁸⁵, столиці князівства, яке у середньовіччі перебувало під впливом Чеського королівства.

Налагоджені контакти галицької еліти й німецьких королів відображені кількома документами, опублікованими в різних виданнях. Водночас їхнє значення для вивчення політичних відносин на Прикарпатті в епоху Середньовіччя дуже важливе. Зокрема, на підставі двох листів першої половини XIII ст.¹⁸⁶ Олександр Маїоров зробив оригінальний висновок про прийняття корони Данилом Романовичем до 1253 р. із рук імператора Священної римської імперії Фрідріха II Гогеншауфена¹⁸⁷. Постанови, привілеї та розпорядження литовських князів XIV ст. зібрані в спеціальному дипломатарії¹⁸⁸.

¹⁸³ Для нашого дослідження основними є перші п'ять книг: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*: in 7 bd. / studio et opera A. Boczek. Brünn, 1836. Bd. 2 (1200–1240); Brünn, 1841. Bd. 3 (1241–1267); Brünn, 1845. Bd. 4 (1268–1293); Brünn, 1850. Bd. 5 (1294–1306).

¹⁸⁴ *Formulář biskupa Tobiašá z Bechyně* / vyd. J. B. Novák. Praha: Nákl. České Akademie Čisare Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903. 294 s.

¹⁸⁵ *Breslauer Urkundenbuch* / bearb. G. Korn. Breslau, 1870. T. 1. VII+277 s.

¹⁸⁶ *Historia diplomatica Friderici Secundi: sive constitutiones, privilegia, mandata, instrumenta quae supersunt istius imperatoris et filiorum ejus; accedunt epistolae paparum et documenta varia* / ed. J.-L.-A. Huillard-Bréholles. Paris, 1859. T. 5. Pars 2. P. 677–678, 993–994; *Epistola Friderici II imperatoris ad Venceslavum I Boemorum regem* / ed. L. Weiland. *Monumenta Germaniae Historica. Legum section 4: Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*. Hannoverae, 1897. T. 2. P. 272.

¹⁸⁷ Огляд думок див.: Войтович Л. Угорський пасьянс. *Александрович В., Войтович Л. Король Данило Романович*. Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2013. С. 103–107.

¹⁸⁸ *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1376–1430* / ed. A. Prohaska. Cracovia, 1882. 1114 p.

Окремо серед джерел слід виокремити пам'ятки, що стосуються зв'язків руських правителів із римським апостольським престолом. Осібні грамоти короля Данила Романовича надрукував Олександр Тургенев (1884–1846)¹⁸⁹. Публікацію частини матеріалів Ватиканського архіву здійснив Августин Тейнер (1804–1874). Студії вченого вартісні введенням до наукового вжитку листування угорських королів з Апостольською столицею, оприлюдненням донесень папських місіонерів та легатів: частина матеріалу безпосередньо стосується галицького минулого, що уможливорює подальше дослідження дискусійних питань¹⁹⁰. Водночас археограф аналізував проблему взаємин понтифікату з польськими та литовськими князями. Хоч укладач і не вирізняв окремо листування руських володарів і Риму, до змісту видання увійшло одразу кілька важливих документів¹⁹¹. Грамоти польських монархів до папської столиці опублікував Ян Пtasьнік (1866–1930)¹⁹², який, до прикладу, одним із перших надрукував лист короля Владислава I Локетка 1323 р. про загибель останніх Романовичів – князів Андрія та Лева Юрійовичів.

Поруч із перерахованими об'ємними роботами на підвищену увагу історика-медієвіста заслуговують дослідження отців-василіан, з ініціативи яких у середині XX ст. оновився пошук рукописів, здатних продемонструвати діалог, що вівся між главами Західної християнської Церкви та галицькими і галицько-волинськими князями. Результатом студій стала публікація за редакцією о. Атанасія Великого (1911–1982)¹⁹³.

¹⁸⁹ Тургенев А. И. Акты исторические, относящиеся к России. *Historica Russiae Monumenta ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta ab A. I. Turgenio*. Санкт-Петербург, 1841. Т. 1. № 62–65, 67–69, 74, 76–77.

¹⁹⁰ *Vetera Monumenta historica Hungariam sacram Illustrantia* / ed. A. Theiner. Romae, 1859. Т. 1 (1216–1352). 837 p.

¹⁹¹ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentium que finiti matum historiam illustrantia* / deprompta collecta ac serie chronologia disposita ab A. Theiner. Romae, 1860. Т. 1. Ab Honorio pp. III. usque ad Gregorium pp. XII. 1217–1409. 788 p.

¹⁹² *Monumenta Poloniae Vaticana* / ed. J. Ptasnik. Cracoviae, 1913. Т. 1. 1207–1344. 502 p.

¹⁹³ *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia* (1075–1953) / ed. Athanasius G. Welykyj. Romae, 1953. Vol. 1 (1075–1700). 686 p.

Отже, актові й діловодні джерела ще не до кінця опрацьовані дослідниками проблеми. Ця багата й унікальна інформація нині доступна для науковців, а її інтерпретація дає змогу переглянути і наново осмислити наявні проблеми в історії середньовічної Галицької та Галицько-Волинської земель.

Ілля ПАРШИН